

Beskrivelse og fortolkning av de ni fortellingene

Kapittelets struktur

Kapitlet består av ti underkapitler som er organisert ved at jeg beskriver og fortolker én fortelling i hvert av de første ni underkapitlene. Hvert underkapittel består av tre avsnitt. I det første avsnittet blir fortellingen beskrevet. For å bevare barnas anonymitet har alle fått nye navn. Der det ikke har hatt betydning for meningsinnholdet, kan også biografiske kjennetegn være endret. Dette betyr at en gutt kan være framstilt som ei jente, eller omvendt. På samme måte kan en mor være gjort om til en far og en far til en mor. Det samme barnet kan være beskrevet i flere fortellinger med forskjellig navn. I og med at det bare var én mannlig gruppeleder, er alle gruppelederne omtalt som «hun».

I det andre avsnittet blir den første lesningen av fortellingen presentert. Formålet er å få en forsiktig forståelse av det som har foregått i samhandlingssituasjonen. Lesningen vil være basert på mine egne erfaringer fra deltakende observasjon og de oppfølgende samtalene med gruppelederne og barna. Dette betyr at den meningen som blir dannet, vil være uttrykk for en umiddelbar og naiv mening som har oppstått i møtet mellom tekstens verden og min. Jeg vil benytte delspørsmålene til å gi lesningen retning.

I det tredje avsnittet blir andreslesningen av fortellingene presentert. Målet er å få en dypere forståelse av de aspektene ved samhandlingene jeg fant særlig betydningsfulle etter den første lesningen. Jeg vil i denne sammenheng bringe et forklarende moment inn i fortolkningsprosessen (Ricoeur et al., 2002). Dette betyr at jeg i tillegg til erfaringene fra deltakende observasjon, vil trekke veksler på elementer fra de teoretiske perspektivene jeg har redegjort for i tidligere kapitler. De aspektene ved

samhandlingene som framstår som mest betydningsfulle etter den andre lesningen av de første ni underkapitlene, ligger til grunn for konklusjonen jeg vil trekke i det tiende og siste underkapitlet. De teoretiske analysene som følger i kapittel 6 og 7, har sitt fundament her.

«Det alle som er her, har felles, er at dere har foreldre som har det vanskelig»

Fortellingen beskriver første samling i en samtalegruppe, slik disse samlingene stort sett foregikk. Den skiller seg fra de andre fortellingene ved at den består av flere mindre fortellinger satt sammen til et hele. Formålet er å gi leseren en forståelse av hva som foregikk i samtalegruppene jeg har observert. Dette gjelder både hvordan gruppene var organisert, hva barna og gruppeledere snakket sammen om, og hvilke aktiviteter de holdt på med. De andre fortellingene er analysert ut fra den konteksten som blir etablert i denne fortellingen. Fortellingen er også egnet til å gi leseren en dypere forståelse av det jeg erfarte da jeg i sin helhet leste tekstene jeg hadde skrevet i etterkant av deltakende observasjon, noe som førte til at jeg valgte å avgrense studiens fokus til situasjoner der barn forteller om erfaringer, tanker og følelser som ikke blir gjort til tema i den videre samhandling (kapittel 3).

Fortellingen

Seks barn og to gruppeledere sitter sammen rundt et bord. Bordet er pent dekket med kuvertbrikker, tallerkener, glass og bestikk. Der er lys og fargerike servietter. Ved hver tallerken ligger det en navnelapp. På bordet står det ulike sorter pålegg og en kurv med nystekte rundstykker. Den ene gruppelederen reiser seg og ønsker barna velkommen. Hun sier at hun har gledet seg til å treffe dem. Den andre gruppelederen reiser seg også. Hun sier at det alle barna i denne gruppen har til felles, er at de har foreldre med noen helt bestemte typer problemer. De er enten psykisk syke, eller så ruser de seg. «Å være psykisk syk, er det samme som å være syk i tankene eller følelsene», sier hun. «Derfor oppfører psykisk syke seg ofte annerledes enn vanlig. Noen kan bli veldig triste, andre orker ikke

å gjøre noen ting, og noen kan bli veldig lett sinte.» Hun sier at vi ikke alltid vet hvorfor folk blir psykisk syke. «Noen kan ha opplevd vanskelige ting da de var barn, eller de kan ha opplevd vonde og vanskelige ting som voksne. Folk kan også få psykiske sykdommer uten at de har opplevd noe spesielt.» Gruppelederen sier at mange barn med psykisk syke foreldre tror at det er deres skyld at foreldrene har blitt syke. «Men det er det ikke», sier hun. «Det er aldri barns skyld at foreldrene deres er syke.» Hun sier også at mange barn synes at det foreldrene sier og gjør, er flaut eller dumt, og at de skammer seg over dem. «Men det trenger dere ikke å gjøre. Når det ikke er deres skyld at foreldrene deres er syke, trenger dere heller ikke å skamme dere. Det at foreldrene deres er syke, betyr ikke at det er noe i veien med dere. Dere er sunne og friske barn som er i full fart.»

En gutt rekker en hånd i været. Han sier at han er med i gruppen fordi faren hans drikker alkohol. Gruppelederen ser på ham og nikker. Hun sier at hun synes det var fint av gutten å fortelle dette. Ei jente rekker hånden i været. Hun sier at hun er med i gruppen fordi moren hennes er psykisk syk. Igjen smiler gruppelederen og nikker. Den andre gruppelederen peker på et ark som henger på veggen. Der har hun skrevet opp dagens program. Hun går nøye gjennom alle postene og sier til barna at de skal være i gruppen i to og en halv time.

Barna får et kubbelys hver med navnet sitt på. Gruppelederne sier at de skal ha lyset stående foran plassen sin. Så lenge de er i gruppen, skal lyset være tent. Den ene gruppelederen henter en fyrstikkeske. Hun sier at nå skal ett og ett barn få tenne sitt lys. Når lyset er tent, skal de si hva de heter, hvor gamle de er, og hvilken skole de går på. Når alle har gjort dette, spør gruppelederne barna om de er sultne. Barna nikker og svarer ja. En gutt sier at han nesten har sultet i hjel. Gruppelederne ser på ham og smiler. De sier til gutten at her i gruppen kan han spise så mye han bare vil. Det er viktig å ha godt med mat i magen når man skal snakke om vanskelige ting. Den ene gruppelederen går bort til kjøleskapet. Hun tar ut melk og juice og litt mer pålegg. Så skjenker hun drikke og ber barna forsyne seg. Barna tar et rundstykke hver fra kurven som blir sendt rundt, og de velger det pålegget de vil ha.

Under måltidet sørger gruppelederne for å holde praten i gang. En av dem sier at alle barna går på forskjellige skoler. Fordi de bor i en ganske

stor by, er det ikke sikkert at alle vet hvor skolene ligger. Derfor hadde det vært fint om barna kunne fortalt hverandre litt om skolen sin. Den andre gruppelederen sier at det snart er vår. Hun spør om barna har fått lov til å ta ut sykkelene sine. Hun spør også om de sykler til skolen. Barna svarer på gruppeledernes spørsmål. De er raske til å ta ordet. De stiller også spørsmål til hverandre. Mens barna prater og spiser, passer gruppelederne på at de hele tiden har det de trenger av mat og drikke.

En gutt sitter veldig urolig. Han reiser seg stadig fra stolen og går en runde i rommet. To ganger velter han melkeglasset sitt så det renner melk ut over hele bordet. Gruppelederne tørker opp og sier at det er helt greit. Gutten mister et rundstykke med egg og majones ned i fanget. Han sukker høyt og spør hvor lenge han må sitte der. Gruppelederne svarer at han kan få lov til å gå fra bordet med en gang. De hjelper ham med å tørke vekk det han har sølt, og sier at han kan sette seg i sofaen i den andre enden av rommet. Der kan han sitte i fred og ro og bla i en bok.

Etter en stund sier barna at de er mette. Gruppelederne setter pålegg og drikke tilbake i kjøleskapet. De ber barna om å bære glasset og tallerkenen sin bort på benken. Ryddingen går raskt. Alle hjelper til. Så får barna beskjed om å stille seg i en ring på gulvet. Den ene gruppelederen har en ball i hånden. Hun forklarer at de skal leke en lek som skal hjelpe barna med å lære navnet til de andre i gruppen. Hun sier sitt eget navn og navnet til en av guttene. Så kaster hun ballen til gutten hun sa navnet på. Gutten tar imot. Gruppelederen sier at han skal si sitt eget navn og navnet til det barnet han vil kaste ballen til. Leken går lett. Barna og gruppelederne kaster ballen fram og tilbake mellom seg. Alle husker hverandres navn.

Når de har holdt på med leken en stund, får barna beskjed om å sette seg i sofaen, som står i den andre enden av rommet. De må sitte tett for at alle skal få plass. Den ene gruppelederen henter en eske med lokk. Det er en ganske liten eske. Den er kledd med et pent papir. Gruppelederen forteller at det ligger en helt spesiell stein inne i esken. Barna skal få holde den etter tur. Det barnet som har steinen, skal fortelle de andre om en bra og en dårlig ting som har skjedd den siste tiden. Hvis det er noen som ikke har noe å fortelle, er det lov å la være. «Det er det alltid i denne gruppen», sier gruppelederen. Barna får steinen etter tur. En gutt forteller at han skal besøke besteforeldrene som bor i et annet land. En annen

forteller at han har skutt mål i en fotballkamp. Ei jente forteller at hun snart har bursdag. Det gleder hun seg veldig til. Hun sier at moren har lovet henne at de skal kjøpe sjokoladefontene. En gutt forteller at han skulle ha «skypet» med moren sin for noen dager siden. Det ble det ikke noe av. Hun hadde glemt å logge seg på. Gutten forteller at moren bor i Sverige, og at hun har fått seg ny kjæreste. Det gjør at hun har mye å tenke på. Han sier at han ikke tror at han kommer til å få lov til å besøke henne mer. Hun bor veldig trangt. Det er ikke plass til både ham og kjæresten i leiligheten. Flere av barna sier at de ikke har noe dumt å fortelle. De kan ikke huske at de har opplevd annet enn ting som er bra. Hver gang et barn er ferdig med å snakke, sier gruppelederen «tak». Så gir hun steinen videre til barnet som sitter ved siden av. Når alle er ferdig med å fortelle, legger hun steinen tilbake i esken og setter lokket på.

Gruppelederne finner fram en bunke med grønne kort og ber barna sette seg i en ring på gulvet. De sier at de skal leke en lek som skal hjelpe dem til å bli enda bedre kjent med hverandre. De forklarer at ett og ett barn skal trekke et kort og lese opp navnet som står på kortet. Den som får navnet sitt lest opp, skal fortelle de andre litt om seg selv og hvorfor han eller hun er med i gruppen. Barna ser på hverandre. De sitter helt stille. Ei jente sier at hun ikke forstår hva hun skal gjøre. Gruppelederne sier at de kan vise barna hvordan leken skal lekes. Den ene gruppelederen trekker et kort. Der står navnet til den andre gruppelederen. Hun får kortet og begynner å snakke. Hun sier hva hun heter, at hun er gift, og at hun har tre barn. Hun forteller også hva hun liker å gjøre på fritiden. Så finner hun fram et kort der navnet til den andre gruppelederen står. Gruppelederen får kortet. Hun forteller hva hun heter, og hvor hun bor. Hun sier at hun også er gift, men at hun ikke har noen barn. Men hun har en søt liten hund som hun kanskje kan ta med på en av gruppesamlingene. Så sier hun at hun ikke har hatt en psykisk syk mor eller far, eller en mor eller far som ruser seg, men at faren hennes har hatt kreft. Derfor vet hun ganske mye om hvordan barna har det. Den andre gruppelederen forteller at faren hennes også har hatt kreft, så hun vet også mye om hva barna strever med. Noen av barna spør om faren henne døde av kreften. «Nei», svarer gruppelederen, «det gjorde han heldigvis ikke. I dag er han helt frisk».

Gruppelederne sier at nå er det barnas tur til å leke. Et av barna trekker et kort. Der står det Emma. Emma får kortet i hånden. Hun flytter urolig på seg. Så sier hun at hun ikke vet hva hun skal si. Den ene gruppelederen sier at hun kan begynne med å si hva hun heter. «Men det vet dere jo allerede», sier Emma. «Du kan godt si det en gang til», sier gruppelederen. Emma sier navnet sitt. Hun forteller at hun bor rett ved siden av skolen, og at det hun liker aller best å gjøre på fritiden, er å turne. Så sier hun at hun er med i gruppen fordi moren hennes er i fengsel. Den ene gruppelederen roser Emma for at hun fortalte det.

På den neste lappen står det Knut. Knut sier navnet sitt og forteller at han også bor rett ved siden av skolen. Han har to eldre brødre. På fritiden liker han å spille fotball. En av gruppelederne spør Knut hvorfor han er med i gruppen. Knut svarer ikke. Gruppelederen spør om han vet hvorfor han er der. Knut nikker med hodet. Gruppelederen spør igjen om han vil si det til de andre. Knut rister på hodet. Han ser ned i bordet. Han er rød i ansiktet og ser varm ut. Gruppelederen foreslår at Knut kan si det senere, når barna har blitt bedre kjent.

På det neste kortet står det Raymond. Raymond ligger på ryggen. Han vrir seg fram og tilbake mens han snakker. Han sier navnet sitt og adressen sin høyt. Han forteller at han også liker å spille fotball, og at han er med i gruppen fordi faren hans drikker alkohol og er psykisk syk. Den ene gruppelederen ber Raymond om å sette seg opp og trekke et kort. På kortet står det Victor. Victor sier at han er med i gruppen fordi faren er psykisk syk, og fordi moren er allergisk for ordet «pappa». Han ser sint ut mens han snakker. Han puster tungt. Gruppelederne nikker og takker Victor for det han fortalte. De sier at nå er det hans tur til å trekke et kort. På det kortet står det Phillip. Phillip forteller hva han heter og hvor han bor. Han sier at det han liker aller best å gjøre på fritiden, er å være med venner. Det var derfor han holdt på å komme for sent til gruppesamlingen i dag. Han hadde vært hos en venn og glemte å passe tiden. I siste liten hadde moren hentet ham og kjørt ham til gruppen i full fart. Den ene gruppelederen nikker og smiler. Hun sier at det var nære på at Phillip gikk glipp av hele gruppesamlingen. Hun spør om han ofte er sammen med venner. Phillip nikker. Så forteller han at han er med i gruppen fordi faren hans drikker alkohol og ikke vil leve lenger. «Ikke vil leve lenger», sier

Raymond og ruller igjen rundt på gulvet. «Da kan han jo bare slutte å leve da. Hvordan tror du han vil gjøre det?» Phillip svarer ikke. Han er hvit i ansiktet. Han reiser seg opp og begynner å gå rundt i rommet. Den ene gruppelederen ber ham om å komme og sette seg. Hun sier at hun tror at faren til Phillip egentlig vil leve. Han kommer ikke til å dø.

Når alle barna er ferdig med å fortelle, ber gruppelederne dem om å sette seg rundt det store spisebordet. De deler ut en tegneblokk til hver og setter fram en eske med fargeblyanter. De sier at barna skal tegne to tegninger. Den ene skal forestille en person som er helt vanlig. Den andre skal forestille en person som er psykisk syk. Etterpå skal barna vise tegningene til hverandre og fortelle hva de har tegnet. Gruppelederne setter en bolle med oppskåret frukt på bordet og sier at barna kan kose seg med frukten mens de tegner. Etter en stund er alle ferdig. Bollen med frukt er tom. I tur og orden presenterer barna tegningene sine for hverandre. De fleste har tegnet en glad og en trist person, og et barn som henvender seg til den glade og den triste personen. Barna forklarer hvordan den som er glad, svarer hyggelig på det barnet har å si, mens den som er trist, svarer enten surt eller sint eller ikke i det hele tatt. Hver gang et barn er ferdig med å presentere tegningene sine, sier gruppelederne «takk».

Barna får en mappe med navnet sitt på. De får beskjed om at de kan legge tegningene inn i den. Gruppelederne sier at her skal de samle alt de gjør i gruppen. Inne i mappen ligger det allerede to ark. Det ene er et sammendrag av det de har gjort denne første gangen. Det andre er en hjemmelekse. Barna kan velge om de vil ha mappene med hjem eller ha dem liggende i grupperommet. Barna sier at de vil ha dem med hjem. Gruppelederne sier at da må de huske på å ta dem med tilbake neste gang. Barna svarer at det skal de gjøre. Den ene gruppelederen sender en eske med klistremerker rundt. Hun sier at barna kan ta noen merker hver til å pynte mappen sin med.

Mens barna forsyner seg med klistremerkene, går den andre gruppelederen fram til en tavle som henger på veggen. Hun sier at det de skal snakke om når de er i denne gruppen, er vanskelighetene til foreldrene. «For å kunne gjøre det er det viktig at alle prøver å være ganske personlige og private», sier hun. Hun sier at de fleste barn ikke vil at så mange skal vite at de har en psykisk syk mor eller far, eller en mor eller far som

ruser seg. «Derfor er det sånn at det vi snakker om her i gruppen, er noe dere ikke skal snakke med andre om», sier hun. «Bortsett fra foreldrene deres, da. Til foreldre må man kunne si alt mulig.» Gruppelederen sier at det er helt naturlig at det ikke er alt man vil si til alle. «Det er ikke sikkert at andre vil forstå det dere forteller, heller, hvis de ikke vet hva psykisk sykdom er», sier hun. «Derfor er det fint at dere kan treffe hverandre her i gruppen. Her vil alle forstå hva dere snakker om. Samtidig er det altså viktig at det som blir sagt her, ikke blir fortalt videre til andre. Derfor skal vi lage noen grupperegler.» Gruppelederen sier også at hun og den andre gruppelederen har snakket med hver eneste en av foreldrene, og at de har sagt at barna kan snakke om det de vil når de er i gruppen. Det er ingen ting de ikke kan si. Dette betyr at hvis noen barn vil fortelle om noe som har skjedd med foreldrene, er det helt greit. Barna og gruppelederne blir enige om følgende grupperegler:

1. Det som det snakkes om i gruppen, blir i gruppen.
2. Dersom du ikke kan komme, må foreldrene dine gi beskjed.
3. Det er ikke lov med mobiltelefon.
4. Ikke snakk i munnen på hverandre eller avbryt den som snakker.

Det er på tide å avslutte. Gruppelederne sier at de først vil si noe om hjemmeleksen barna skal ha til neste gang. De skal tegne familien sin. Flere av barna rekker hånden i været og spør hva de skal gjøre når de bor to steder. Hvilken familie skal de tegne da? Noen spør også hva de skal gjøre når de ikke bor sammen med den som er psykisk syk eller ruser seg. Gruppen avsluttes fem minutter etter planen. Det blir hastig. Det står drosjer og venter på noen av barna.

Et godt sted å være

Noe av det første jeg la merke til da jeg var til stede i samtalegruppene som observatør, var alt det gruppelederne gjorde for at barna skulle ha det bra mens de var der. Det hvilte en slags vennlighet over alt som foregikk. I samtalene jeg hadde med dem i etterkant av gruppesamlingene, var det flere gruppeledere som fortalte at de la mye arbeid i å gjøre samlingene så

hyggelige som mulig. De sa at mange av barna kom fra hjem der det var mye krangel og bråk. Andre fikk lite omsorg fra foreldrene og var mye overlatt til seg selv. En gruppeleder sa at det var en gutt i hennes gruppe som pleide å spise maten sin alene foran et dataspill. En annen sa at hun opplevde at flere av barna som deltok i hennes gruppe, hadde mye angst og uro inne i seg. De slet også med kroppslige plager som magesmerter, hodepine, søvnløshet og konsentrasjonsvansker. Gruppelederen sa også at hun trodde at de fleste barna hadde det så vanskelig i hverdagslivet sitt at de kom til å slite med disse plagene bestandig. En annen gruppeleder sa at hun kunne merke at flere av barna som deltok i hennes gruppe, ikke hadde det bra hjemme. De var alltid veldig urolige og ukonsentrerte når de kom til gruppesamlingene. De bråket, kranglet og sloss. Gruppelederen sa at hun gjorde alt hun kunne for at de skulle ha det godt mens de var hos henne. Hun håpet at hun greide å få det til. Hun håpet også at barna ville greie å ta den gode følelsen med seg hjem og hente den fram når ting ble for vanskelige der.

Flere gruppeledere sa at de trodde at det aller viktigste for barna, var å bli sett. Derfor la de stor vekt på å møte hver enkelt av dem på en varm og aksepterende måte. Når jeg spurte hvordan de rent praktisk gjorde det, svarte gruppelederne at de passet på at barna fikk mulighet til å snakke om det de var mest opptatt av. De passet også på å vise hver enkelt av dem at de var interessert i det han eller hun hadde å si. Dette gjorde de blant annet ved å stille oppfølgende spørsmål. De passet også på ikke å spørre bare etter det faktiske og konkrete som hadde hendt, men også etter hvilke følelser hendelsen hadde framkalt hos barna. En god måte å gjøre dette på kunne være å si: «Hvordan var det for deg?»

Måltidene var en annen måte gruppelederne viste omtanke for barna på. I de fleste gruppene startet samlingene med at barna og gruppelederne spiste sammen. Bordet var alltid pent dekket med lys og servietter. I forbindelse med jul og påske var det pyntet ekstra fint. Det var adventsstaker og små hjerter, påskekyllinger og påskeegg. Det ble servert blant annet rundstykker og pålegg, suppe og pannekaker, taco, lasagne, kjøttkaker, pizza, vafler og varm sjokolade med krem. I en gruppe ble det til og med servert lutefisk. I forbindelse med avslutninger og gjensynstreff fikk barna som oftest ekstra god mat og gjerne også godteri, is eller kaker.

Under måltidene gikk praten lett. Gruppelederne passet på at alle fikk komme til orde ved å henvende seg til hver enkelt etter tur. Tema for samtalene var gjerne hverdagslige ting voksne pleier å snakke med barn om. Når det hadde vært ferie, spurte gruppelederne om barna hadde gjort noe morsomt. De snakket også med dem om hvordan det var på skolen, og om hva de hadde gjort på fritiden. Barna svarte variert og detaljert. De tok også selv initiativ til å fortelle om hyggelige og morsomme ting. De fortalte også om mer dramatiske ting, som at det sto en mann i en bil utenfor skolen og kikket på dem når de skulle gå hjem, eller at de hadde skadet seg i forbindelse med lek. I en gruppe var det en gutt som hadde akt inn i et tre og slått seg bevisstløs. Han fortalte levende og engasjert om hvordan han hadde blitt hentet av sykebil. Gruppelederne stilte mange spørsmål. De sa til de andre barna at det var viktig at gutten fikk mulighet til å snakke ordentlig ut om hendelsen. Det trenger alle som har vært utsatt for alvorlige og skremmende ting.

Under måltidene fortalte gruppelederne også om ting fra sitt liv. De fortalte om turer med familie og venner, bursdagsfeiringer, søndagsmiddager og vaffelsteking på en solvarm terrasse. I samtalene jeg hadde med dem, var det flere som sa at de valgte disse temaene bevisst. De ønsket å vise barna at voksenlivet ikke bare er vanskelig, men også kan være godt. Grunnen var at mange av barna ga uttrykk for at de gruet seg til å bli voksne. De forbandt ikke voksenlivet med annet enn problemer og slit.

Gruppelederne sa også at de la stor vekt på måltidene. Flere fortalte at de hadde utvidet tiden for gruppesamlingen for at barna skulle få mulighet til å spise i fred og ro. Det var ikke alle barn som fikk nok mat hjemme. Gruppelederne sa også at den uformelle praten rundt bordet var viktig. Den ga barna mulighet til å oppleve at det de fortalte, ble lagt merke til, og at andre ønsket å lytte til det de hadde å si. Noen gruppeledere argumenterte for at måltidene også kunne ha en oppdragende effekt. De sa at det å sitte sammen rundt et bord og spise og prate med hverandre om hyggelige ting er noe som er vanlig i de fleste familier, men som barna i samtalegruppene ikke var vant til fra sine hjem. Gruppelederne håpet at barna ville ta den gode erfaringen med seg og bruke den i sine familier.

De fleste barna ga inntrykk av at de satte pris på måltidene. Mange spiste svært godt. I samtaler med meg sa de at de likte å sitte sammen

rundt bordet og spise og prate. Det ga dem en god indre følelse. Det gjorde også at de lettere ble kjent med hverandre. Ei jente sa at hun trodde måltidene var spesielt viktige for de barna som ikke hadde venner. Samtidig var det også barn som så ut til å ha vanskeligheter med å delta på den måten det var lagt opp til. De strevet med å holde kniv og gaffel, sølte mye, satt urolig på stolen og var stadig på vandring rundt i rommet. Noen bråket og sa at de ikke likte maten. Gruppelederne ba dem som oftest om å prøve å sitte stille og spise litt til. Noen gjorde det, andre sa at de ikke orket. Da fikk de lov til å gå fra bordet.

Et sted med orden og struktur

Noe annet jeg la merke til da jeg var til stede i samtalegruppene som observatør, var hvor velorganisert alt virket. Det var nøye planlagt hva barna til enhver tid skulle holde på med, og hva de skulle snakke om. Med til strukturen hørte en form for åpningsseremoni. Gruppelederne ønsket barna velkommen og presenterte dagens program. I noen grupper gjorde de dette ved å fortelle om hva som skulle skje. I andre grupper hadde de skrevet en plan for samlingen på et ark som hang på veggen. Programmet besto av en veksling mellom læring, lek og fritid.

Et annet fast innslag var at barna ble oppfordret til å fortelle om en bra og en dårlig ting som hadde hendt siden sist. Aktiviteten ble kalt «ukens topp og bunn», «ukens opptur og nedtur» eller «det beste og det verste som har skjedd siden sist». Den fant enten sted i forbindelse med måltidet eller rett etterpå. Barna fortalte stort sett om hverdagslige ting. Som oppturer fortalte de at foreldrene hadde kjøpt ny TV, at de hadde fått ny sykkel, at de hadde skåret mål i en fotballkamp, at de hadde fått en ny venn, eller at de hadde vært i en morsom bursdag. Som nedturer fortalte de at de hadde falt og slått seg, at de hadde vært syke, at de hadde mye lekser, eller at de hadde kranglet med en venn. Også gruppelederne deltok i denne aktiviteten. Som oppturer fortalte de om hyggelige ting som hadde hendt i familien, eller at de hadde vært på en spennende reise. Som nedturer fortalte de at de var forkjølet, at de hadde vært sinte på barna sine, eller at de var slitne fordi de hadde for mye å gjøre på jobben.

På samme måte som måltidene var også «ukens topp og bunn» en aktivitet mange av barna ga uttrykk for at de satte pris på. De sa at den var bra fordi den ga dem anledning til å prate. De sa også at de likte å høre hva som hadde skjedd med andre. Det var noen barn som sa at de syntes det var vanskelig å vite hva de skulle si. Derfor pleide de å fortelle det samme som barnet før dem hadde fortalt. I de fleste gruppene var det også ett eller to barn som aldri fortalte noe. De sa at de verken hadde opplevd noe bra eller noe dårlig, eller at de ikke kunne huske noe. Gruppelederne spurte som oftest om de ville tenke seg om mens de andre barna snakket. Det sa de ja til, men det ble nesten aldri til at de sa noe.

I de fleste samtalegruppene var det lagt inn pauser i programmet så barna skulle få anledning til å røre seg. Barna sa at de syntes pausene var for korte. De ønsket mer tid til bare å leke og være sammen. Gruppelederne svarte at de forsto dette, men at pausene ikke kunne være lengre. Da ville de ikke greie å komme gjennom det planlagte programmet.

Et sted for å få kunnskap og råd

Et tredje forhold jeg la merke til da jeg deltok i gruppene som observatør, var at gruppesamlingene hadde preg av å være en form for undervisning. Mye av tiden ble brukt til å lære barna forskjellige ting som skulle hjelpe dem å mestre livssituasjonen sin. I tillegg til de faste aktivitetene inneholdt hver gruppesamling et eget tema som var forberedt av gruppelederne på forhånd. Et eksempel på dette var hvordan barna skulle forholde seg hvis de ble utsatt for mobbing eller negative kommentarer. Et annet eksempel var kunnskap om psykisk sykdom. Dette var et tema det ble brukt mye tid på å snakke om. I de fleste gruppene kom det da også en fagperson fra voksenpsykiatrien på besøk. Det kunne være en lege, en psykolog eller en psykiatrisk sykepleier. I to av gruppene kom det unge voksne som selv hadde hatt foreldre som var psykiske syke eller ruset seg. Flere av gruppelederne ga uttrykk for at de trodde at dette var det temaet barna hadde størst behov for å snakke om.

Et annet tema som ble viet mye oppmerksomhet, var følelser. I samtaler med meg sa gruppelederne at mange av barna hadde dårlig kontakt med sitt eget følelsesliv. De skjønnte ikke hva som skjedde med dem når de ble

følelsesmessig berørt. Gruppelederne sa at det var viktig at barna lærte seg hvilke typer følelser som finnes, og hva slags situasjoner som framkaller dem. De sa også at det var viktig at barna fikk hjelp til å kvitte seg med følelser som er lite hensiktsmessige å ha, spesielt følelser av skyld og skam.

En praksis som er preget av både «romslige» og «trange» samspillsformer

Gjennom beskrivelsen av fortellingen og den første lesningen av den er det skapt et bilde av at samtalegruppene jeg har observert, representerer en variert og sammensatt form for praksis. Barna og gruppelederne holder på med mange forskjellige typer aktiviteter og snakker sammen om mange forskjellige ting. Fordi hver enkelt aktivitet er med på å gi mening til gruppesamlingen som helhet, samtidig som gruppesamlingen som helhet er med på å gi mening til hver enkelt aktivitet, framstår ikke de ulike samhandlingssituasjonene som en rekke enkelthendelser som finner sted uavhengig av hverandre, men som deler av en prosess (Bae, 2004). Ut fra det jeg så og hørte da jeg var til stede i gruppene, mener jeg at det er rimelig å anta at de fleste barna som deltok, har fått både positive og negative erfaringer i løpet av denne prosessen.

Samtidig er det ett kjennetegn ved prosessen som har gjort særlig inntrykk på meg. Det er at det kvalitative aspektet ved de ulike samhandlingssituasjonene synes å være svært forskjellig, avhengig av hva samhandlingene dreier seg om. Når de dreier seg om hverdagslige temaer som skole, fritid og venner, framstår de på mange måter som preget av det Bae (2004) kaller «romslige» samspillsformer. Selv om det stort sett er gruppelederne som bestemmer hva samhandlingene skal dreie seg om, gir de inntrykk av å være preget av gjensidighet og skifte av posisjoner. Både barna og gruppelederne bidrar med erfaringer fra sine egne liv. De viser også interesse for det de andre bringer inn. Ved hjelp av forskjellige typer aktiviteter, som at barna skal tenne hvert sitt lys og fortelle hva de heter og hvilken skole de går på, og at de skal fortelle hverandre om en bra og en dårlig ting de har opplevd den siste tiden, legger gruppelederne også til rette for at hver enkelt skal få mulighet til å tre fram som en som har noe betydningsfullt å dele.

Når samhandlingene dreier seg om alminnelige eller hverdagslige temaer, gir gruppelederne også inntrykk av at de har mye av oppmerksomheten sin rettet mot det opplevelsesmessige innholdet i det barna formidler. Eksempler er det varme smilet de sender gutten som sier at han nesten har sultet i hjel, og den oppmerksomheten de gir gutten som forteller at han ble kjørt bort i sykebil. De irettesetter heller ikke gutten som søler melk og mister brødsleven med egg og majones, men beroliger ham og hjelper ham til å komme ut av situasjonen med verdigheten i behold. Gjennom sine handlinger skaper gruppelederne på denne måten en atmosfære som er preget av gjensidighet, og som åpner for at barna kan erfare at de tar imot dem slik de våger seg fram, og at de ser på tankene og følelsene deres som gyldige.

Når samhandlingene dreier seg om erfaringer barna har gjort i forbindelse med foreldrenes psykiske sykdommer og rusavhengighet, synes imidlertid den formen for «romslighet» jeg nettopp har beskrevet, å være nesten fraværende. Også i disse situasjonene benytter gruppelederne forskjellige typer aktiviteter for å legge til rette for at barna skal få muligheten til å stå fram som personer som har noe betydningsfullt å dele. Et eksempel er aktiviteten der de skal fortelle om seg selv og hvorfor de er med i samtalegruppen. Et annet eksempel er aktiviteten der de skal tegne en tegning av en frisk og en syk person og presentere tegningene for hverandre. I disse situasjonene stiller gruppelederne imidlertid få eller ingen oppfølgende spørsmål. De sier heller ikke noe til barna om hvilke tanker og følelser det de formidler, vekker i dem. I det store og hele får barna ingen annen respons enn et smil eller en takk.

Når samhandlingene dreier seg om erfaringer barna har gjort i forbindelse med foreldrenes psykiske sykdommer og rusavhengighet, er det også beskrevet noen situasjoner der gruppeledernes måte å forholde seg til barna på gir inntrykk av at de mener at de kan vite hva slags problemer barna strever med, og hva de føler og tenker, allerede før de har snakket med dem. Et eksempel er når gruppelederne uten videre slår fast at barna er sunne og friske barn som er i full fart. Et annet eksempel er når de sier til barna at de tilhører en gruppe som har lett for å skamme seg, og at dette er en følelse det ikke er noen grunn til at de skal ha. I disse situasjonene synes gruppelederne å gjøre lite for å finne ut om de oppfatningene

de har dannet seg av barna på forhånd, stemmer overens med hvordan barna de har foran seg, ser på seg selv og livet sitt. De spør for eksempel ikke hvilke forståelser barna har av fenomenene skyld og skam, eller hvilken betydning fenomenene har for dem i deres hverdagsliv.

Når samhandlingene dreier seg om erfaringer barna har gjort i tilknytning til foreldrenes psykiske sykdommer og rusavhengighet, gir gruppelederne heller ikke inntrykk av at de har oppmerksomheten rettet mot det opplevelsesmessige innholdet i det barna formidler, på den måten som de gir inntrykk av når samhandlingene dreier seg om mer alminnelige ting. For eksempel får ikke den fysiske uroen Phillip viser når barna blir bedt om å fortelle hvorfor de er med i samtalegruppen, annen respons enn at han blir bedt om å sette seg ned. Gutten som sier at han tror at han ikke vil få lov til å besøke moren sin mer fordi hun har fått seg ny kjæreste, får ikke annen respons enn en takk.

På denne måten framstår de samhandlingssituasjonene som dreier seg om barnas erfaringer knyttet til foreldrenes psykiske sykdommer og rusavhengighet, i det store og hele som preget av det Bae (2004) kaller «trange» samspillsmønstre. Målet med samhandlingene synes ikke å være å gjøre seg kjent med det enkelte barnets liv og livsforståelse, men å legge til rette for at barna skal gjennomføre ulike former for aktiviteter. En konsekvens er at barna ikke får mulighet til å erfare at de blir tatt imot som enkeltpersoner som har noe verdifullt å dele, slik som når samhandlingene dreier seg om mer hverdagslige ting. De får heller ikke den samme bekreftelsen på at andre ser på tankene og følelsene deres som gyldige.

«Det er ingen ting som nytter, jeg har prøvd alt»

Som jeg beskrev i den forrige fortellingen, ble mange av aktivitetene i samtalegruppene organisert som forskjellige typer leker. I fortellingen som nå følger, vil jeg beskrive hvordan gruppelederne bruker en lek som hjelpemiddel for å få barna til å fortelle om noe de synes er vanskelig i forbindelse med at foreldrene deres er psykisk syke eller ruser seg. Tema for gruppesamlingen fortellingen er hentet fra, er sosiale ferdigheter. I manualen gruppelederne arbeidet etter, står det at målet med aktiviteten er å utvide barnas repertoar av handlemåter ved å hjelpe dem til å se at det

finnes forskjellige måter å håndtere vanskelige situasjoner på (Voksne for Barn, 2008, s. 35–36). Det fortellingen særlig bidrar til å belyse, er hvordan den rammen som blir skapt rundt aktiviteten, synes å gjøre det vanskelig å etablere en gjensidig meningsskapende dialog.

Fortellingen

Gruppelederen spør om det er noen av barna som vet hva et «gyllent tips» er. Amir rekker hånden i været. Gruppelederen gir ham ordet. Amir sier at et gyllent tips er noe som er lurt å gjøre. «Hører dere det?» sier gruppelederen til de andre barna. «Hører dere hva Amir sier? Noe som er lurt å gjøre. Det er nettopp det vi skal snakke om nå. Vi skal snakke om hva som er den beste måten å takle problemene med moren eller faren deres på.» Hun forklarer at barna skal få et stort ark hver. Øverst på arket skal de skrive om en situasjon de synes er vanskelig i forbindelse med at moren eller faren deres er psykisk syk eller ruser seg. Når de har gjort det, skal gruppelederne henge ett og ett ark opp på veggen. Så skal barna gi hverandre råd om hva som er lurt å gjøre med problemet. Det er disse rådene som er de «gyldne tipsene». Gruppelederen sier at hun skal skrive tipsene opp på arket, så barna kan få dem med seg hjem.

Barna sier at de ikke forstår hva hun mener. Gruppelederen sier at det kanskje kan være til hjelp hvis hun beskriver et eksempel fra den forrige gruppen hun var med på å lede. Der var det ei jente som skrev på arket sitt at hun syntes det var vanskelig å gå på skolen fordi hun var bekymret for hva som kunne skje med moren når hun var borte. Hun var redd for at moren skulle bli dårligere eller skade seg når hun ikke var hjemme og passet på henne. Som et gyllent tips hadde de andre barna foreslått at jenta kunne snakke med læreren eller rådgiveren på skolen og spørre om å få lov til å ha med en mobiltelefon. Da kunne hun ringe moren i løpet av dagen og høre hvordan det gikk. Gruppelederen sier at jenta gjorde dette. Hun avtalte med skolen hvordan hun skulle bruke mobiltelefonen sin i skoletiden. På den måten ble det mye lettere for henne å være på skolen uten å bekymre seg for hvordan moren hadde det.

Barna får utdelt et stort ark og en tusjpenne med beskjed om å skrive hver sin setning. Gruppelederne foreslår at de kan sette seg på gulvet.

Arne tar arket sitt og går inn i rommet ved siden av. Han lukker døren bak seg. Line blir sittende ved bordet. Det samme gjør Hannah og Aisha. Amir finner en plass på gulvet. Etter en stund er alle ferdig. Gruppelederne samler barna rundt bordet og sier at nå skal en og en få komme fram med arket sitt, så de andre kan se hva han eller hun har skrevet. De bestemmer at Line skal være først. Line kommer fram. Den ene gruppelederen tar arket hennes og henger det opp. Hun spør om hun skal lese det som står der, eller om Line vil gjøre det selv. Line sier at hun godt kan lese selv. Hun leser: «Jeg er redd for at mamma skal drikke seg full og bli banket opp av kjæresten sin.» Gruppelederen gjentar det Line har sagt, og så spør hun de andre barna om de har noen gylne tips å gi henne.

Amir rekker hånden i været. Han foreslår at Line skal si til moren at det ikke er lurt å drikke, for da kan hun bli alkoholiker. Gruppelederen gjentar det Amir har sagt. Line svarer at det har hun prøvd mange ganger, men at det ikke nytter. Moren hører ikke på henne. Aisha rekker opp hånden. Hun foreslår at Line kan si til moren at hun ikke vil snakke med henne når hun har drukket. Hvis moren vil ringe, kan hun ikke gjøre det når hun er full. Line svarer at hun har prøvd det også, men at moren ikke bryr seg om det. Hun synker sammen i kroppen og støtter seg til stolen som står ved siden av henne. Hun sier at når moren ringer, kan hun ofte høre på stemmen hennes at hun har drukket, eller at kjæresten har vært slem mot henne. Da blir hun veldig bekymret. En av gruppelederne sier at det nok er ekstra vanskelig for Line fordi moren bor så langt unna. Hun kan ikke oppsøke henne for å se hvordan det går når hun blir bekymret. Gruppelederen spør Line om det er noen andre slektninger som bor i nærheten av moren, som hun kan ringe til. Line svarer at det er en onkel som bor i nærheten. Han er broren til moren, men de liker ikke hverandre særlig godt. Hun tror ikke at det er noen idé å spørre ham. Hun sier også at hun ikke kan snakke med kjæresten til moren om problemet, for det er han som banker henne.

Aisha rekker opp hånden en gang til. Hun sier at hun har et tips som kanskje kan virke, men som er veldig slem. Tipset er at Line skal si til moren at hvis hun drikker seg full en gang til, vil Line aldri se henne igjen. «Men det er veldig vanskelig», sier Aisha. «Og jeg ville aldri greid å si det selv.» Line sier at hun har tenkt på muligheten, men at hun ikke

greier å gjøre det. En av gruppelederne gjentar forslaget til Aisha og svaret til Line. Hun sier at hun godt kan forstå at Line og Aisha ikke greier å si noe sånt. Amir foreslår at Line kan snakke med noen andre voksne, og be dem om å snakke med moren om at hun ikke må drikke. Line sier at hun har prøvd det også, men at det ikke nytter. Hun virker oppgitt og fortvilet. Et av barna foreslår at hun kan si til moren at hun vil si fra til barnevernet dersom hun ringer henne når hun er full. Line sier at det vil hun ikke gjøre. Da kommer det til å ta enda lengre tid før hun får se moren igjen. Det kommer også til å bli enda vanskeligere å lage en fast ordning for at de kan være sammen. Gruppelederen tar arket ned og gir det til Line. Hun tar det med seg og går tilbake til plassen sin.

Den neste som får komme fram med arket sitt, er Arne. Han har gått fram og tilbake på gulvet foran Line hele tiden mens hun har snakket. Arne gir arket til gruppelederen og sier med kraftig stemme at han vil lese det som står der selv. Han leser: «Jeg synes det er vanskelig når mamma ringer og vil treffe meg.» Gruppelederen spør om det er noen av barna som har et tips til hva Arne kan gjøre når moren ringer. Aisha foreslår at han kan si at han ikke har tid til å treffe henne. Arne svarer at det ikke nytter. Moren vil ikke tro på det. Han forteller at hun ikke har lov til å ringe ham, og at han vet at faren blir veldig sint hvis han oppdager at hun likevel har gjort det. Amir rekker hånden i været. Han foreslår at Arne kan si til moren at han ikke har lov til å være sammen med henne. Arne sier at det kan han ikke, for da sier moren at det er faren som har bestemt det, og så blir det kringel og bråk. Amir foreslår at Arne kan la være å ta telefonen når moren ringer. Arne sier at det heller ikke nytter, for da ringer hun bare til bestemor og bestefar, og det skal hun ikke gjøre. De andre barna har liknende forslag som på forskjellige måter dreier seg om å avvise moren, som ikke å svare på anropene hennes, å si at han allerede har en avtale, eller at han kan få faren til å snakke med henne. Arne avviser dem alle som nytteløse. Han sitter på en stol og støtter hodet i den ene hånden. Det ser ut som om han skal til å gråte. En av gruppelederne spør om det er noen andre voksne han kan snakke med. Arne svarer irritert at det har han prøvd. «Ingen ting nytter», sier han. Han reiser seg fra stolen og løper inn i naborommet. Den ene gruppelederen følger etter ham.

Resten av gruppen fortsetter med arket til Amir. Amir har skrevet at han synes det er vanskelig når moren blir lei seg. Da går hun ofte alene inn på et rom og gråter. Amir sier at han ikke vet hva han skal gjøre da. En av gruppelederne spør Amir om det er sånn at moren lett blir trist. Amir nikker. Han forteller at hun ofte blir lei seg, uten at han forstår hvorfor. Hannah foreslår at Amir kan si fra til moren at han ikke liker at hun blir sånn. Amir sier at det har han prøvd. Line foreslår at Amir skal legge bedre merke til når moren blir lei seg, og så forsøke å unngå å gjøre ting som gjør henne trist. Amir svarer ikke. Gruppelederen spør om det er noe Amir kan gjøre for moren som han vet gjør henne glad. Amir svarer at han kan gi henne en kopp te og massere føttene hennes. Det vet han at hun liker. Gruppelederen tar arket ned og gir det til Amir. Han tar imot arket og setter seg på plassen sin.

Det er Aishas tur. Hun kommer fram med arket sitt, og gruppelederen henger det opp. Aisha sier at hun synes det er vanskelig når hun har lyst til å være sammen med faren, men ikke kan, fordi han blir syk av at hun kommer for nær ham. Hun forteller at når faren er syk, må ingen komme nær ham. Da begynner han å vaske seg og dusje altfor mye. Aisha forteller at faren flere ganger har dusjet og vasket seg så mye at politi og ambulanse har kommet og hentet ham. Barna har forskjellige forslag til hvordan Aisha likevel kan ha kontakt med faren. Hun kan for eksempel stå litt unna og rope. Aisha avviser dem alle. Hun sier at hun tror at faren vil oppfatte ethvert forsøk på kontakt slik at han begynner å dusje og vaske seg. En av gruppelederne foreslår at Aisha kan skrive et brev til faren der hun forteller hvor glad hun er i ham, og at hun lengter etter at de kan være sammen. Med en gang virker Aisha litt lettet. Så ser hun trist ut igjen. Hun sier at det ikke nytter. Hun tror at også et brev kan få faren til å begynne å dusje og vaske seg. Hun tror heller ikke at faren vil forstå det som står i brevet. Hun sier at når han er syk, er det vanskelig å få kontakt med ham.

Til slutt er det Hannahs tur. Hun kommer fram med arket sitt. Gruppelederen henger det opp. Hannah sier at hun er redd for at det skal skje noe med moren eller faren når hun ikke er hjemme. Aisha, som er Hannahs søster, sier at det bare er tull. Det kommer ikke til å skje noe. Den ene gruppelederen sier at dette er Hannahs bekymring, og den må hun få

lov til å snakke om. I munnen på hverandre begynner så de to søstrene å fortelle hvordan det er for dem når faren er syk. De forteller at politi og ambulanse flere ganger har kommet og hentet ham. En av gruppelederne spør Hannah om hun kan snakke med moren om hvor redd hun er for at det skal skje noe med faren. Hannah sier at det går ikke, fordi moren flere ganger har løyet til henne om faren. Aisha bekrefter det Hannah forteller. Hun sier at når det gjelder farens sykdom, kan de ikke stole på moren. Da lyver hun for dem. Jentene forteller om en gang de skulle sove og hørte bråk utenfor huset. De spurte moren hva det var. Hun sa at det ikke var noen ting. Neste morgen var faren borte. Jentene sier at de forsto at det var ambulanse og politi de hadde hørt, og at de hadde tatt faren med. De kommer også med andre eksempler på at moren ikke har fortalt dem sannheten om faren. «Hun har jugd for oss», sier de. De snakker fort og bruker mange ord. De stopper ikke opp for å høre hva de andre barna har å si. De andre barna prøver heller ikke å gi dem råd, men sitter stille og lytter til det søstrene forteller. En av gruppelederne sier til Hannah at hun skjønner at situasjonen er vanskelig, men at det ikke er noe Hannah kan gjøre for å forandre den. Det beste tipset hun har, er at Hannah må passe på å ha det litt gøy. Gruppelederen sier at vi ofte bruker mye tid og krefter på å bekymre oss for ting vi ikke kan få gjort noe med. Da er det bedre å ha det litt moro. Hun forteller at når hun er lei seg, synes hun ofte det hjelper å trene. Hun sier at voksne ikke leker sånn som barn gjør, men at for voksne fungerer trening sånn som lek fungerer for barn.

Mens jentene snakker, kommer faren til Arne for å hente ham. Det blir en brå avslutning på aktiviteten. Arne går ut i bilen. Line får det travelt. Hun skal hjem og gjøre seg klar til klassefest. Idet barna er på vei ut, sier Aisha: «Dette ble en forferdelig trist dag.»

Følelsesmessig distanse og nøytralitet

Gruppelederne inviterer barna til å delta i en lek der de skal få hjelp til å finne løsninger på problemer de har i forbindelse med at foreldrene deres er psykisk syke eller ruser seg. Barna bruker lang tid på å formulere det de vil presentere. De venter utålmodig på at det skal bli deres tur til å lese opp det de har skrevet, og de beskriver problemet de strever med, grundig

og detaljert. De lytter også oppmerksomt til det de andre barna har å si, og prøver å gi dem råd.

Det barna forteller, dreier seg imidlertid ikke om små, velavgrensede problemer det er lett å finne løsninger på, men om erfaringer knyttet til eksistensielle fenomener som omsorgssvikt, utrygghet, ensomhet, svik og savn. Etter som leken utvikler seg, oppdager de da også at det ikke er mulig for dem å gi hverandre råd. Det finnes ingen enkle tips som kan endre den livssituasjonen de er i. Leken bidrar heller til å synliggjøre hvor håpløst vanskelig de har det, og hvor alene de er med problemene sine. Ikke engang de profesjonelle hjelperne ser ut til å ha noe å tilby. Ut over å stille enkelte oppfølgende spørsmål og komme med noen enkle råd, forholder de seg ikke til det barna formidler. De gir heller ingen respons som kan vise barna at det alvorlig som preger livssituasjonen deres, berører dem.

Da gruppelederne introduserte «gylne tips»-leken for barna, var min umiddelbare oppfatning at de innledet en aktivitet der barnas erfaringer ville bli tatt på alvor og sett på som en ressurs. Gjennom å dele problemene sine med hverandre kunne de få hjelp til å se seg selv og eget liv på nye og kanskje uventede måter. De kunne lytte, spørre, reflektere og diskutere. Slik leken blir gjennomført, framstår den imidlertid ikke som den gjensidig meningsskapende aktiviteten jeg hadde sett for meg at den skulle være. De rammene gruppelederne skaper, er så «trange» at det blir vanskelig for barna å utforske både sine egne og de andres problemer. Ved hjelp av enkle råd og tips skal de løse utfordringer som er så sammensatte og store at heller ikke voksne vet hvordan de skal forholde seg til dem. Leken får et overflatisk preg som kan gi barna inntrykk av at gruppelederne ikke har forstått alvorlig i livssituasjonen deres, eller at de ikke ønsker å engasjere seg så mye i den.

Når Amir forteller hvor utrygg han blir når moren går alene inn på et rom og gråter, oppfatter jeg det ikke slik at han forteller om et enkelt og praktisk problem, men om en skremmende erfaring. En person han er sterkt knyttet til i sitt dagligliv, trekker seg jevnlig bort fra ham. Han forstår ikke hvorfor hun gjør det, og han kan derfor heller ikke forutse når det kommer til å skje igjen. Amir formidler en opplevelse av uforutsigbarhet som ikke bare han, men også de andre barna i gruppen forteller

at de har erfart. Likevel forholder ikke gruppelederne seg til dette aspektet ved fortellingen hans. I stedet foreslår de at Amir skal tenke over hva *han* kan gjøre for at moren skal bli glad. På denne måten blir det morens følelser, og ikke Amirs opplevelse av situasjonen, som gjøres til gjenstand for oppmerksomhet.

Heller ikke det Hannah og Aisha forteller at de strever med i forbindelse med farens psykiske sykdom, er problemer som kan løses ved hjelp av enkle råd og tips. Søstrene beskriver en hverdag der sykdommen preger nesten hele deres eksistens. Når de er på skolen, føler de en konstant uro for at det skal skje noe galt med faren der hjemme. Når de er hjemme, må de passe på å holde seg på avstand for ikke å forårsake at han blir tvangsinnlagt. Selv ikke når de sover, føler søstrene seg trygge på hva som kan skje. Familien til Hannah og Aisha kom til Norge som flyktninger fra et annet land for få år siden. De kjenner ikke mange. Det er stort sett foreldrene søstrene har å støtte seg til. Fordi faren er den eneste voksne i familien som snakker norsk, lever de også svært isolert i de periodene han er syk. Hannah og Aisha går på skolen, men må ellers være hjemme. Moren tør ikke å slippe dem ut. Særlig Aisha forteller flere ganger om situasjoner som kan gi inntrykk av at hun føler seg svært ensom. Hun sier også at hun ikke har noen å dele problemene sine med. Gruppeledernes respons på all denne smerten er å råde søstrene til å ha det mer gøy. Det er et råd som nok er gitt i beste mening, ut fra et ønske om å vise Hannah og Aisha at det også er ting i jentenes liv som kan være bra. Rådet er imidlertid også egnet til å gi søstrene inntrykk av at gruppelederne enten ikke tar fortvilelsen deres på alvor eller ikke orker å ta den inn over seg.

Det samme skjer når Line forteller hvordan det er for henne at moren ringer og vil ha trøst fordi hun har blitt banket opp av kjæresten. Gruppelederne gir ingen respons som kan gi henne en bekreftelse på at den fortvilelsen og maktesløsheten hun beskriver, berører dem. De tar heller ikke moralsk stilling til det moren gjør. I stedet oppfordrer de barna i gruppen til å komme med forslag til hvordan Line kan håndtere et problem som mest av alt framstår som u håndterlig. De sier også at de tror at det ville ha vært lettere for henne å håndtere telefonene fra moren dersom de hadde bodd nærmere hverandre. Da kunne hun ha stukket innom moren når hun ringte, for å sjekke om alt var bra. Dette får det til å høres

ut som om gruppelederne mener at det er den fysiske avstanden mellom Line og moren, og ikke det at moren uroer og skremmer henne, som er Lines største problem.

Heller ikke når Arne forteller hvor vanskelig han synes det er at moren ringer og vil treffe ham, gir gruppelederne noen respons som kan vise hva de føler og tenker om det moren hans gjør. Ut fra det Arne sier, framstår telefonene fra moren som en stor belastning. Uansett hva han gjør, blir det feil. Dersom han avviser henne, slik barnevernet har bestemt at han skal, blir hun lei seg og såret. Det fører ofte til at det blir krangel og bråk i familien. Dersom han er imøtekommende mot henne, gjør han noe han ikke skal. Arne beskriver et dilemma som det er urimelig å forvente at barn på mellom åtte og ni år skal greie å håndtere. Likevel oppfordrer gruppelederne de andre barna til å gi ham råd. De oppfordrer også Arne til å tenke over om han kjenner andre voksne han kan snakke med. Det kan se ut som om Arne erfarer noe av det samme når han er i samtalegruppen, som det han forteller at han erfarer hjemme. Når det gjelder problemene knyttet til morens rusmisbruk, er han overlatt til seg selv. Det er ingen voksne som skjønner hvor vanskelig han har det, og det er ingen som vet hva de skal gjøre for å hjelpe.

Etter siste gruppesamling ba jeg barna om å beskrive «gylne tips»-leken for meg. De sa at det var en lek som gikk ut på at de skulle fortelle hverandre ting og gi hverandre råd. Jeg spurte hvordan leken hadde vært. Barna svarte at det er en bra ting at barn kan hjelpe hverandre, men de syntes ikke at leken hadde hjulpet dem. De sa at rådene de hadde fått, ikke var særlig gode.

I samtalen jeg hadde med gruppelederne i etterkant av gruppesamlingen, ga de uttrykk for at de hadde opplevd «gylne tips»-leken som vanskelig og tung. Den ene gruppelederen sa at hun satt igjen med en følelse av at den bare hadde ført til at barna fikk det verre. Spesielt trakk hun fram det Line hadde fortalt. Hun sa at mens Line snakket, gikk det opp for henne at barna som deltok i samtalegruppen, sliter med problemer det ikke er mulig å gjøre noe med. Den andre gruppelederen sa at hun heller ikke tidligere hadde tenkt på at barna lever med vanskeligheter det ikke finnes løsninger på. Hun sa at den følelsen hun satt igjen med etter aktiviteten, var en følelse av å ha kommet til kort. Den håpløsheten barna

formidlet, kunne hun kjenne hos seg selv. Samtidig sa hun at hun var overrasket over hvordan leken hadde utviklet seg. Hun fortalte at hun tidligere hadde hatt den i andre grupper. Da hadde hun opplevd den som veldig grei. Problemene barna hadde presentert, hadde vært mye enklere. De hadde også virket glad for rådene de fikk.

Et håpefullt prosjekt – og et stort vågestykke

En aktivitet hvis formål er å gi barna håp gjennom å vise dem at problemene de strever med, lar seg håndtere, ser i stedet ut til å ha ført til en opplevelse av håpløshet hos både barna og gruppelederne. Det er nærliggende å stille spørsmål ved hvorfor det blir sånn. Hvordan er det mulig forstå at en aktivitet som blir gjennomført ut fra gode intensjoner om å hjelpe, tilsynelatende får motsatt virkning?

Det aspektet ved denne samhandlingssituasjonen som har gjort særlig inntrykk på meg, er den diskrepansen det ser ut til å være mellom det opplevelsesmessige innholdet i det barna formidler, og gruppeledernes respons. Når barna står fram med arkene sine og leser opp det de har skrevet, gir de innblikk i en verden som blant annet er formet av en nærmest vedvarende frykt for å bli avvist eller forlatt, av en dyp lengsel etter nærhet og omsorg og av erfaringer med at voksne som skulle ha dem gitt den nærheten og omsorgen de savner, i stedet bruker dem som et middel til å dekke egne behov. Både innholdet i det barna formidler, og den konteksten «gylne tips»-leken finner sted innenfor, gjør det rimelig å anta at når barna står fram og leser opp det de har skrevet, gjør de det med en forventning om at gruppelederne kommer til å forstå hvor vanskelig de har det, og at de vil gjøre det som står i deres makt for å hjelpe. I barnas henvendelse ligger det således en sterk moralsk appell. Det er imidlertid en appell som ikke blir besvart. Selv etter at gruppelederne har fått høre hvor håpløst vanskelig livet er for disse barna, fortsetter de å forholde seg til problemene de beskriver, som om det dreier seg om bagatellmessige saker de selv kan finne løsninger på.

En slik mangel på samsvar mellom gruppeledernes respons og det opplevelsesmessige innholdet i det barna formidler, synes også å ha vært med å prege andre samhandlingssituasjoner jeg har observert. I en

samtalegruppe ble «gylne tips»-leken gjennomført på den måten at det barnet som ga flest gylne tips, skulle få en premie. Ei jente fortalte at det som var vanskelig for henne, var at hun ble så redd når faren drakk alkohol. De andre barna kom med forslag til ting hun kunne si for å overbevise faren om at han måtte slutte å drikke. Jenta svarte at det meste av det de foreslo, var ting hun allerede hadde prøvd. Hun satt stille en liten stund. Så sa hun at det var ett problem til hun gjerne ville snakke om. Det var at hun syntes det var så vanskelig å la være gråte når foreldrene kranglet. Igjen kom de andre barna med forslag til hva hun kunne si til foreldrene for å få dem til å forstå at de ikke måtte krangle. Jenta takket for rådene. Hun sa at hun skulle tenke over dem. Så ble hun igjen sittende stille. Den ene gruppelederen minnet henne på at reglene for leken var sånn at hun skulle velge hvilket råd som hadde vært best. Jenta svarte at det var veldig vanskelig. Gruppelederne sa at hun måtte gjøre det. Jenta satt stille litt til. Så løftet hun armen. Hun pekte på en gutt og sa at det rådet han hadde gitt, var det beste. Den ene gruppelederen nikket og noterte at gutten hadde fått ett poeng. Så sa hun til en av de andre guttene at nå var det hans tur til å presentere sitt problem. Den opplevelsen av maktesløshet som jenta hadde formidlet, ble ikke kommentert.

I en annen gruppe var det en gutt som sa til gruppelederne at det hadde hendt noe hjemme som han gjerne ville fortelle om. Den ene gruppelederen spurte hva det var. Gutten så ned i gulvet og sa at i går hadde moren sagt til ham at hun hadde begynt å ruse seg igjen. Gruppelederen spurte hvordan det hadde vært for gutten å høre det. Han svarte at han ble veldig lei seg. Han sa også at faren ble veldig sint. Han hadde flere ganger smelt hardt med et vindu. Gruppelederen sa at hun godt kunne forstå at gutten ble lei seg. Så ba hun barna sette seg rundt bordet, for nå var det tid for å spise.

Samtidig var gruppelederne på ingen måte så uberørt av livssituasjonen til barna som responsen deres kunne gi inntrykk av. I samtaler med meg ga de tvert imot uttrykk for at de var sterkt følelsesmessig berørt. De formidlet også mye av den samme opplevelsen av håpløshet som gruppelederne som reflekterte over «gylne tips»-leken, ga uttrykk for. En gruppeleder sa at hun jevnlig spurte seg om samtalegruppene egentlig var et godt sted for barna å være. En annen sa at hun hadde tenkt på om det hun

gjorde, kanskje bidro til mer skade enn godt. En tredje sa at hun var vant til å se på seg selv som flink til å løse andres problemer. Det greide hun ikke når det gjaldt barna som deltok i gruppen hun var med på å lede. Det hun skulle hjelpe dem med, var altfor sammensatt og stort. Gruppelederen sa at dette fikk henne til å føle seg veldig motløs.

I kapittel 3 har jeg redegjort for hvordan det å være i verden som barn, skiller seg på grunnleggende måter fra det å være i verden som voksen. Barn er ikke bare aktive deltakere og kompetente aktører i eget liv. De er også sårbare individer med et særskilt behov for å bli beskyttet mot erfaringer som kan true deres utvikling og velferd. En sentral forståelse i FNs barnekonvensjon er at det er voksnes ansvar å sikre dette (Barne- og familiedepartementet, 2003). I artikkelen «Moral og børnebøyer» knytter Løgstrup (1969) dette ansvaret til et ansvar for å bevare barns forventninger til livet. Han forklarer hva han mener ved å vise til forskjellen på voksenlitteratur og barnelitteratur. Løgstrup sier at i voksenlitteraturen trenger ikke forfatteren å bekymre seg for hvordan det han skriver, påvirker leseren. Voksne går til teksten på eget ansvar, og med en godt utviklet evne til å skape en nødvendig avstand til det som står der. Derfor kan forfattere av voksenlitteratur skrive både realistisk og inntrengende om fornedrelse, nederlag og skuffelse uten å ta hensyn til leserens livshåp. Med barn er det annerledes. Deres begrensede livserfaringer gjør at de ikke kan distansere seg på samme måte som voksne fra det som står skrevet. Når avstanden til teksten blir mindre, vil identifikasjonen med bokens hovedperson bli større. Løgstrup sier at også bøker for barn kan være realistiske, men forfatteren må sørge for at de ikke er så realistiske at de tar livsmotet og forventningene til livet fra barna. For at livsmotet hos barn ikke skal slukkes, må hovedpersonens liv lykkes. Løgstrup sier at det å ta hensyn til barns sårbarhet på denne måten, er noe de fleste voksne gjør helt av seg selv, uten å tenke over det. Når gruppelederne som organiserer «gylne tips»-leken fortsetter å forholde seg til barnas problemer som om det kun dreier om små og bagatellmessige ting de selv kan ordne opp i, skal det derfor kanskje ikke først og fremst leses som uttrykk for at de ikke tar barnas livssituasjon på alvor, men som uttrykk for at de forsøker å ta vare på livsmotet deres ved å overbevise dem om at de kommer til å lykkes?

Et slikt ønske om å bevare barnas livsmot gjennom å synliggjøre for dem at alt kommer til å bli bra, synes også å ha preget andre samhandlingssituasjoner jeg har observert. I noen samtalegrupper fikk barna besøk av en ung voksen som selv hadde vokst opp med en mor eller far som var psykisk syk. Den unge voksne fortalte om livet sitt fra han eller hun var barn og fram til vedkommende nå, som voksen, greide seg veldig fint. Gruppelederne sa at hensikten med å invitere slike unge voksne var at de skulle fungere som en slags rollemodeller. Barna skulle se at det var andre som hadde hatt det som dem, og at vanskelighetene kom til å gå over. I andre grupper var «mening, håp og framtid» et eget tema i en av de siste gruppesamlingene. I en gruppe fikk barna utdelt hvert sitt store ark med beskjed om at de skulle tegne drømmeframtiden sin. Gruppelederne sa at arket skulle forestille livet til barna. I den ene enden skulle de skrive årstallet da de var født. I den andre enden skulle de skrive hvor gamle de trodde at de kom til å bli. Deretter skulle de tegne en strek tvers over arket, omtrent på midten. På den siden av streken, der fødselsdatoen sto, skulle de tegne ting som hadde skjedd dem så langt i livet. På den andre siden skulle de tegne ting de håpet kom til å skje en gang i framtiden.

Som fenomen er ikke håpet entydig og klart. Det kan beskrives på forskjellige måter. Løgstrup (2008b) beskriver det som et eksistensielt fenomen, som en spontan livsytring. På samme måte som tillit er håpet et aspekt ved tilværelsen vi ikke kan greie oss uten. Samtidig er det ikke noe vi selv kan skape. Det er heller ikke noe vi kan gi til andre eller bruke som et verktøy for å oppnå bestemte ting. Håpet står der i kraft av at vi er til, og det trenger ingen annen begrunnelse. Med håpløsheten er det annerledes. Den er sekundær i forhold til håpet, og den trenger argumenter.

Med henvisning til Løgstrup beskriver Eide (2007, s. 242) håpet som den meningshorisonten som gjør det mulig å se framover, også i situasjoner der vi har det veldig vanskelig. Hun sier at det er en dramatisk forskjell mellom håp og håpløshet. Vi kan leve uten håpløsheten, men ikke uten håpet. Eide sier at selv om vi ikke kan skape håpet, kan vi styrke det. Den måten vi kan gjøre det på, er ved å vise til erfaringer som kan nærme håpet. Hvilke erfaringer dette er, vil variere fra menneske til menneske og fra situasjon til situasjon. Dersom vi vil styrke et annet menneskes håp, må vi derfor først gjøre oss kjent med dette menneskets livsbetingelser og

de tankene han eller hun har om livet sitt. Eide (2007) sier at dette må skje i personens eget tempo. Håpet er ikke noe vi kan presse fram.

Ut fra det Eide sier, hadde «gylne tips»-leken potensial til å styrke barnas håp. En forutsetning var imidlertid at rådene og tipsene de fikk, var i samsvar med egne erfaringer barna hadde gjort seg i livet. Sett i lys av det barna forteller, synes imidlertid de rådene og tipsene som blir brukt som argumenter for å styrke håpet deres, heller å være basert på noe som barna av erfaring visste var håpløst. De framstår på mange måter som forsøk på å skape håp av ingen ting.

Gjennom å omdefinere noe som barna av erfaring visste var håpløst, til noe håpefullt, kan det se ut til at gruppelederne har tatt fra barna styringen over sine egne erfaringer. Eide (2007, s. 244) sier at det å prøve å skape håp av ingenting er problematisk fordi det i stedet kan forsterke en følelse av håpløshet. Hun sier at et håp som ikke er begrunnet, fremdeles kan være et håp, mens et håp begrunnet med noe håpløst ikke er annet enn et pervertert håp, en grunninnbilning. Det kan være grunn til å tenke over om barna fra sitt perspektiv hadde opplevd det som mer hjelpsomt at gruppelederne hadde bekreftet at de forsto hvor vanskelig barnas liv var, men ikke visste hva de kunne gjøre for å hjelpe.

«Jeg ville blitt inne og trøstet mamma til hun var frisk»

I det følgende vil jeg beskrive en fortelling der gruppelederne bruker en lek som hjelpemiddel for å lære barna hvordan de kan ivareta sine egne interesser og behov. Det fortellingen særlig bidrar til å belyse, er at den kunnskapen gruppelederne forut for gruppesamlingene har tilegnet seg om barn med psykisk syke eller rusavhengige foreldre, ser ut til å stå i veien for at de kan engasjere seg i perspektivene til de konkrete barna de møter.

Fortellingen

Gruppelederne deler ut ark og fargeblyanter. De sier at barna skal få være med på en lek som handler om å gjøre valg. Hvis barna har lyst, kan

de få lov til å tegne mens de snakker. Den ene gruppelederen spør om barna vet hva et valg er. Ei jente som heter Sofie, sier at det er noe som heter politiske valg. Gruppelederen sier at det er riktig, men at det ikke er sånne valg denne leken skal handle om. Den skal handle om de valgene vi gjør til daglig, i vårt eget liv. Hun sier at hun skal lese opp noen spørsmål som handler om sånne valg. Til hvert spørsmål hører det fire forskjellige ting man kan velge å gjøre. Barna skal bestemme seg for én av disse tingene.

Det første spørsmålet lyder: «Du har bestemt deg for å ha de nye hvite buksene dine på deg på skolen. Når du våkner om morgenen, ser du at det regner. Hva vil du gjøre? Ta på buksene likevel? Vente til en annen dag med å bruke dem? Ta buksene på og ta en regnbukse over? Finne på noe selv?» De fleste barna sier at de ville ha ventet til en annen dag med å bruke de hvite buksene. Noen sier at de ville ha tatt dem på, men at de ville ha tatt en regnbukse over. Den ene av gruppelederne sier at hun ville ha brukt buksene selv om det regnet. Hun ville ha tatt med seg en paraply og tatt sjansen på at buksene ikke ble møkkete.

Det andre spørsmålet lyder: «Du oppdager at det er et hull i gensen din. Hva vil du gjøre? Spørre en voksen om hjelp til å reparere den? Reparere den selv? Kaste gensen? Finne på en løsning selv?» Mange av barna sier at de ville ha valgt å spørre en voksen om hjelp. Når gruppelederne spør hvilken voksen de ville ha henvendt seg til, svarer de fleste at de ville ha spurt mamma. En gutt sier at han ville ha spurt moren, men hvis hun ikke kunne reparere gensen, ville han ha kastet den. Ei jente sier at hun ville ha brukt gensen selv om det var et hull i den. Hun ville ha brukt den helt til hullet var så stort at det var mulig å ha den på.

Det neste spørsmålet lyder: «Du er på vei ut for å leke og oppdager at mamma ligger i sengen og er lei seg. Mamma sier at det er greit at du går ut. Hva ville du gjort? Gått ut? Blitt inne hos mamma? Bedt mamma om å ringe en venninne? Funnet på noe annet?» Barna tenker lenge. De sier at det er et vanskelig spørsmål. En gutt som heter Kaj, spør om gruppelederne kan lese valgmulighetene en gang til. En gutt som heter Ola, reiser seg fra stolen og går ut på gulvet. Der legger han seg ned. Han sier at han gjør det fordi det er umulig å velge. Etter en stund sier Kaj at han ville ha blitt inne og trøstet moren. Han ville ha blitt hos henne helt til hun var

frisk. Ei jente som heter Marit, sier at hun ville ha prøvd å få moren til å ringe til en venninne som kunne ha kommet for å være hos henne. Så ville hun ha spurt om det var helt sikkert at hun kunne gå ut. Hvis svaret var ja, ville hun ha gått. Den ene gruppelederen spør den andre hva hun ville ha gjort. Den andre gruppelederen svarer at hun ville ha gått ut for å leke. «Mamma sa jo at det var greit», sier hun.

Sofie sier at hun ville ha ringt til faren og fortalt ham hvordan moren hadde det. Så ville hun ha prøvd å muntre moren. Hvis hun greide å få henne glad, ville hun ha gått ut. Hvis hun ikke greide det, ville hun ha bedt moren ringe en venninne eller «snakke med en psykopat». «Nei, psykolog», sier Sofie og ler. «Jeg tar alltid feil av de ordene.» Den ene gruppelederen sier at det Sofie foreslår, er veldig lur. Hun minner barna på noe de har snakket om før. Barna kan godt hjelpe foreldrene med å rydde rommet og bære ut søppel og sånt. «Og med å lage mat», sier Ola. «Ja», sier gruppelederen. «Barn kan godt hjelpe voksne med å lage mat, men det er ikke barna som skal ha ansvaret for å lage maten. Og barn kan aldri gjøre foreldrene sine friske. Det er det andre voksne som skal gjøre. Det er ikke barns ansvar at foreldrene skal være friske.»

Marit sier: «Men det er ikke alltid at de som er syke, blir glade inne i seg selv om det ser sånn ut på overflaten. Noen ganger kan de også bli sintere av at man prøver å muntre dem. Det er fordi de helst vil være i fred og ikke ønsker å bli muntret.» Hun sier at når det er sånn, kan det være lurt å holde seg litt unna den som er syk, og å overlate ham eller henne til seg selv. Hun forteller at når hun kommer hjem fra skolen, ser hun alltid etter hvordan gardinene på kjøkkenet henger. Hvis de er trukket for, vet hun at moren helst vil være i fred. Da roper hun ikke «hei» når hun kommer inn i gangen, men går raskt inn på rommet sitt og blir der.

Den ene gruppelederen sier at det Marit forteller, er veldig viktig. Hun minner barna på en annen ting de også har snakket om før, nemlig at de har rett til å ha det bra, selv om foreldrene har det vanskelig. «Dere har rett til å være glade selv om foreldrene deres er triste», sier hun. Barna er stille en stund. Så spør de Marit hvordan hun kan vite at folk er triste inne i seg når de ser ut som om de er glade. Marit sier at hun er veldig flink til å se sånt. Hun skjønner ofte hvordan folk har det. Hun sier at hun kan se det på øynene deres. Hun sier også at barn *vil* at foreldrene skal være

glade. Gruppelederne nikker. De sier at det er bra observert av Marit at folk noen ganger smiler med munnen uten at de smiler med øynene. Men barna må huske på at det ikke er de som skal gjøre foreldrene friske. Den ene gruppelederen sier at hun tror at det beste barn kan gjøre for foreldrene sine, er å si til dem at de er glad i dem. Det liker foreldre godt å høre.

Anna har sittet stille og tegnet mens de andre har snakket. Nå holder hun tegningen hun har laget, høyt i været så alle kan se. Hun har tegnet huset hun bor i, med flere rom og flere etasjer. I alle rommene har hun tegnet mennesker som holder på med forskjellige ting. Hun har tegnet faren som sitter i en stol og ser på TV. Utenfor huset har hun tegnet seg selv som hopper tau, og en dame som står litt unna. Gruppelederen spør hvem de forskjellige er, og Anna forklarer. «Men mamma bor ikke hos dere», sier gruppelederen. Anna rister på hodet. «Det er derfor jeg har tegnet henne litt borte», sier hun. Anna forteller at når hun besøker moren, er moren ofte veldig lei seg. Da synes Anna at det er vanskelig å vite hva hun skal gjøre. Hun vil gjerne hjelpe henne til ikke å være så trist. Noen ganger tar hun med seg blomster. Gruppelederen svarer at det er riktig at psykisk syke blir glade når noen gjør hyggelige ting for dem. Derfor er det fint at Anna gir moren blomster. Men hun må aldri glemme at hun ikke kan gjøre henne frisk.

Ferdig formulerte løsninger

Gruppelederne presenterer et etisk dilemma for barna som godt kunne ha vært hentet fra deres eget liv. Dersom en person som står deg nær, er lei seg og syk, hva ville du ha tatt mest hensyn til? Den sykes behov for omsorg og hjelp eller ditt eget behov for lek og samvær med venner? Barna tenker seg grundig om. De gir inntrykk av å være berørt av den syke morens situasjon. De skjønner at hun har det vanskelig, og at hun har behov for støtte og hjelp. De kommer også med konkrete forslag til ting de kan gjøre. Det dreier seg både om å ordne praktiske ting og om å vise omsorg og sympati. Samtidig sier de at de synes det er vanskelig å vite hva som er den beste måten å hjelpe en som er psykisk syk på. De har erfart at det ikke alltid er lett å forstå hvordan den syke egentlig har det. De har også erfart at det ikke er alle psykisk syke som ønsker hjelp.

Gruppelederne lytter til det barna har å si, men gir liten respons på det de formidler. Det gruppelederne stort sett svarer, er at barna må huske på at det ikke er noe de kan gjøre for at foreldrene skal bli friske. De minner også barna på at de er selvstendige individer med egne rettigheter og behov, og de oppfordrer dem til å tenke mindre på foreldrene og mer på seg selv. Barna har rett til å ha det bra, selv om foreldrene har det vanskelig. Det Marit sier om at det ikke alltid er lett å vite hva som er den beste måten å hjelpe en som er psykisk syk på, blir ikke utdypet eller utforsket nærmere. Det samme er tilfellet når det gjelder det hun sier om at psykisk syke noen ganger blir sinte når man prøver å hjelpe dem. Samtidig er dette fenomener som mange som lever nær psykisk syke, strever med å vite hvordan de skal forstå og håndtere.

Da gruppelederne ba barna om å ta stilling til hvordan de ville ha forholdt seg til moren som lå i sengen og var lei seg, oppfattet jeg det som et spørsmål som var godt egnet som utgangspunkt for en samtale om barnas opplevelser av relasjonen til egne syke foreldre. Det åpnet for en dialog om ulike handlingsalternativer i en tenkt situasjon, noe som samtidig ga barna muligheter til å trekke veksler på erfaringer fra sitt eget liv. Jeg så også det å ta utgangspunkt i et tenkt eksempel, og ikke i erfaringer barna selv hadde gjort, som en god måte å ivareta barnas integritet og verdighet på. Gruppelederne kunne engasjere seg i synspunktene barna formidlet, uten at de behøvde å ta stilling til motivene deres.

Etter som leken utvikler seg, framstår det imidlertid stadig tydeligere at formålet ikke er å utforske de tankene og erfaringene barna formidler, men å lære dem bestemte måter å tenke og handle på. Når Kaj sier at han ville ha vært inne hos den syke moren så lenge hun hadde det vanskelig, svarer gruppelederne ham som om han sier at han påtar seg et ansvar for å gjøre henne frisk. Det samme skjer når Anna forteller at hun gjerne vil gi moren blomster. Det Kaj og Anna sier, blir ikke møtt med åpenhet og undring, men med ferdig formulerte løsninger. Barna må huske på at det ikke er deres oppgave å gjøre foreldrene friske, og at de har rett til å ha det bra, selv om foreldrene har det vanskelig.

Implisitt i de ferdig formulerte løsningene synes det å ligge en forståelse av at det er noe galt med måten barna forholder seg til de syke foreldrene på. Da jeg i etterkant av gruppesamlingen ba gruppelederne om å

fortelle meg om aktiviteten, ga de inntrykk av at dette var en oppfatning de også hadde. De sa at det som særlig kjennetegner barn med psykisk syke eller rusavhengige foreldre, er at de tenker for mye på foreldrene og for lite på seg selv. De sa også at barna er mestere til å forstå hvordan andre har det, men at de har dårlig kontakt med sitt eget følelsesliv. Gruppelederne viste til forskning som sier at dette er en egenskap som gjør at barna får problemer med å inngå i nære og gjensidige relasjoner når de blir voksne. Derfor er det viktig å lære dem hvordan de skal lytte til sine egne følelser, og hvordan de skal ivareta sine egne interesser og behov. Den ene gruppelederen sa:

Vi er veldig opptatt av følelser. Hvis barna kan få lære å kjenne igjen det som skjer inne i dem og uttrykke det til andre, vil de komme seg lettere gjennom krisene. Det blir lettere for dem å forstå seg selv, og det blir lettere for dem å forstå andre.

Verken Kaj eller Anna eller noen av de andre barna som deltok i aktiviteten, sa imidlertid at de trodde at foreldrene deres kom til å bli friske av at de var gode mot dem. De ga heller ikke inntrykk av at de var så ensidig opptatt av å dekke foreldrenes behov som det gruppelederne syntes å legge til grunn. Flere av barna sa at dersom det hadde kommet en voksen og overtatt ansvaret for den syke moren, ville de ha gått ut for å leke med vennene.

Det kan være grunn til å tenke over om deres største problem kanskje ikke var at de hadde dårlig kontakt med sitt eget følelsesliv, men at det ikke kom noen og avlastet dem? Det som ble forstått som uttrykk for at barna ikke var i stand til å ivareta sine egne interesser og behov, kan kanskje like gjerne forstås som uttrykk for at de opplevde seg sviktet av voksne.

Da jeg snakket med barna om leken i forbindelse med samtalen vi hadde i etterkant av gruppesamlingene, beskrev de den på en måte som ga inntrykk av at også de hadde tatt til seg den forståelsen som synes å ligge implisitt i de ferdig formulerte løsningene. Etter at de hadde fortalt meg hva leken gikk ut på, spurte jeg barna hva de hadde lært av å være med på den. De svarte at de hadde lært at det finnes noen følelser som er gode, og noen som er dårlige. De sa også at de hadde lært at de dårlige

følelsene er følelser vi bør kvitte oss med. Jeg spurte om det hadde vært en viktig lek. Barna svarte at de trodde det, «for hvis vi brenner inne med feil følelser, kan vi bli psykisk syke».

En forståelse som synes å mangle forankring i barnas livsverden

Det gjør inntrykk å høre barn som har deltatt i et profesjonelt hjelpetiltak, si at noe av det de har fått ut av det, er en forståelse av at de har følelser de bør kvitte seg med. Samtidig er dette en forståelse som ikke bare kom til uttrykk i samtalegruppen denne fortellingen er hentet fra, men også i andre grupper jeg var til stede i. I samtalene jeg hadde med barna i etterkant av gruppesamlingene, var det flere som sa at noe av det de hadde lært av å være med i gruppene, var at det er viktig å ha et bevisst forhold til følelselivet sitt. De sa også at grunnen til at det er viktig, er at hvis barn ikke tenker over hvilke følelser de har, kan de bli gående med følelser som gjør at de blir psykisk syke. Det var også barn som sa at de hadde lært at barn må passe på at de har riktige følelser. I en gruppe var det en gutt som pekte på en tegning jeg hadde laget av ansikter som uttrykte tre forskjellige følelser. Han sa at to av følelsene jeg hadde tegnet, er det viktig å få bort, mens den tredje kan vi beholde.

I de fleste gruppene jeg observerte, ble det organisert flere forskjellige typer aktiviteter som hadde som formål å gjøre barna bevisste på hvilke følelser som er hensiktsmessige å ha, og hvilke som ikke er det. Da jeg snakket med gruppelederne om aktivitetene i etterkant, sa de at formålet med dem var å gjøre barna mer bevisste på hva følelser er, og hvordan følelsene påvirker handlingene våre.

I en gruppe viste gruppelederne barna en tegning av en hånd. På tommelen sto det skrevet «Det skjer en hendelse». På pekefingeren sto det «Det oppstår en følelse». På langfingeren sto det «En rød tanke». På ringfingeren sto det «En grønn tanke». På lillefingeren var teksten «En handling». Gruppelederne minnet barna på at de hadde snakket om røde og grønne tanker før, og om hvordan disse tankene får oss til å velge å gjøre forskjellige ting. Barna nikket. De sa at de husket det. De sa at de røde tankene er de som får oss til å gjøre dumme ting, mens de grønne

tankene er de som får oss til å gjøre lure ting. Gruppelederen holdt opp en tegning av to gutter. Den ene sto med knyttede never. Han så ut som om han var klar til å slå. Den andre så ut som om han lo av gutten som var sint. Gruppelederne snakket med barna om at det kan være lett å bli sint og ville slå dersom noen erter oss eller ler av oss, men at det ikke er lurt. De spurte barna om det er noe man kan gjøre i stedet. Barna sa at det går an å gå sin vei, eller man kan la være å vise at man blir lei seg eller sint. Gruppelederne sa at det var helt riktig, og at det barna nå hadde gjort, var å tenke grønne tanker. Et av barna sa at det går an å tenke at gutten som erter, gjør det fordi han er lei seg. Et annet barn foreslo at grunnen til at han var lei seg, var at han hadde en mor som var syk. Gruppelederne sa at dette var veldig fine grønne tanker. De sa at hvis barna passet på å tenke sånn, ville de ikke få lyst til å sloss med de som ertet. Da jeg senere snakket med barna om aktiviteten, beskrev de hånden gruppelederne hadde tegnet, som en hjelpehånd. De sa at den skulle få dem til å velge de riktige tankene. De sa også at de røde tankene er tanker som ikke er bra for oss. Derfor må vi prøve ikke å ha dem. Ei jente sa at barn må øve seg på å tenke bare gode tanker. Hvis de greier det, kommer de til å bli veldig snille.

I flere av gruppene ble det også organisert en aktivitet der barna fikk utdelt hver sin ballong. Gruppelederne sa at de skulle blåse opp ballongene. Mens de gjorde det, skulle de tenke at de blåste alle de vanskelige følelsene sine inn i ballongen. Etter hvert som barna hadde blåst opp ballongene sine, fikk de hjelp til å knyte dem igjen. Da alle var ferdig, fikk de beskjed om å sette seg på ballongene. Gruppelederne sa de måtte sitte veldig lett og forsiktig, ellers kom ballongen til å sprekke. Da alle barna hadde satt seg på ballongen sin, leste den ene gruppelederen en tekst høyt for dem. Barna fikk beskjed om å konsentrere seg og prøve å huske alt som ble sagt. Samtidig skulle de passe på å sitte så lett og forsiktig på ballongen at den ikke sprakk. Etterpå snakket gruppelederne med dem om hvor vanskelig det hadde vært å konsentrere seg om både innholdet i teksten som ble lest, og på å sitte forsiktig. De sa at hvis barna hadde for mange vonde følelser inne i seg som de var redde for å slippe ut, kunne de bli så opptatt av disse følelsene at det tok oppmerksomheten deres bort fra undervisningen på skolen og lekser og sånt.

Et trekk som ser ut til å være felles for de aktivitetene jeg nå har beskrevet, er at gruppelederne synes å forholde seg til barnas følelser som noe som finnes ferdig inne i dem, og som de kan lære seg å kontrollere. Det er tankevekkende å legge merke til at det er gruppelederne som definerer hvilke følelser som er hensiktsmessige for barna å ha, og hvilke som ikke er det. På den måten gir de inntrykk av å mene at de forstår barna bedre enn barna forstår seg selv.

I avhandlingen sin knytter Eide (2007) barnevernbarnas opplevelser av egne perspektivers gyldighet til måten forståelseshorizonten deres får komme til uttrykk og blir tatt imot på i samtalene med de ansatte i barnevernet. For å få en dypere forståelse for betydningen det kan ha for barn i samtalegrupper å bli møtt med den typen ferdig formulerte forståelser som barna som reflekterte over eksemplet med den syke moren, ble møtt med, vil jeg i likhet med Eide forholde meg til aktiviteten som et møte mellom to forståelseshorisonter, det vil si en erfaringsbasert og en prinsippbasert forståelse av at barn gir omsorg.

Med den erfaringsbaserte horisonten mener jeg det som kommer til uttrykk i barnas egne refleksjoner over eksemplet med den syke moren. Det er en horisont som er formet av de erfaringene barna selv har gjort i sitt daglige liv. På den måten er det en horisont ingen kjenner bedre enn dem. For gruppelederne er den i utgangspunktet ukjent og fremmed. Ut fra det barna forteller, framstår den som formet av mange forskjellige typer erfaringer, som barna også knytter forskjellige typer følelser til. Det er en horisont som ikke er dannet ferdig, men som er i kontinuerlig endring etter som barna gjør nye erfaringer. Et sentralt aspekt ved denne horisonten synes å være erfaringer knyttet til det å bli grepet av et annet menneskes smerte og lidelse, og en opplevelse av seg selv som en kompetent moralsk aktør.

Med den prinsippbaserte horisonten mener jeg den kunnskapen om barn med psykisk syke eller rusavhengige foreldre som gruppelederne hadde tilegnet seg forut for gruppesamlingen. Det er en horisont formet av det som kommer til uttrykk i ulike typer faglitteratur og i manualen gruppelederne arbeidet etter. Den forholder seg ikke til barna som enkeltindivider, men som abstrakte representanter for en kategori. Det enkelte barnets tanker og følelsesmessige reaksjoner har derfor ikke noen

naturlig plass. Et sentralt aspekt ved denne horisonten synes å være at barn med psykisk syke og rusavhengige foreldre har dårlig kontakt med eget følelsesliv. Det at barna gir omsorg, blir sett på som et problem.

Eide (2007) sier at det at en forståelse er dannet ferdig forut for møtet med enkelttilfeller, ikke behøver å bety at den ikke kan ha noe verdifullt å tilføre enkelttilfellene. Det som er det springende punktet, er det som skjer når den abstrakte og generelle forståelsen bringes inn i en relasjon der den ikke samsvarer med enkeltindividets erfaringsbaserte horisont.

I relasjonen mellom gruppelederne og barna som reflekterte over eksemplet med den syke moren, ser det ikke ut til å være et slikt samsvar. De to horisontene gir inntrykk av å være formet av helt forskjellige virkelighetsoppfatninger og helt forskjellige verdier.

Selv om gruppelederne i utgangspunktet skaper rom for begge horisontene ved å oppfordre barna til å ta stilling til hvordan de ville ha forholdt seg til den syke moren, oppstår det ingen gjensidig dialog. Barnas erfaringsbaserte forståelse blir ikke tilkjent gyldighet på linje med gruppeledernes prinsippbaserte forståelse. I stedet for å lytte til og la seg bevege av de tankene og erfaringene barna gir uttrykk for, prøver gruppelederne å overtale barna til å overta deres prinsippbaserte horisont. De tilbyr entydige og klare løsninger på spørsmål de umulig kan ha kunnskap om når det gjelder det enkelte barnet og hans eller hennes livssituasjon. På denne måten får barna liten mulighet til å påvirke innholdet i en samtale som dreier seg om noe så nært og personlig som forholdet til deres nærmeste omsorgsgivere. Det kanskje mest alvorlige er at gruppelederne skaper et inntrykk av at det å ha moralske følelser for andre er noe barna bør være forsiktige med.

«Jeg ble glad fordi det aldri er noen som spør om å få bli med meg hjem»

Som jeg har beskrevet i den første fortellingen, inneholdt de fleste gruppesamlingene jeg har observert, et eget tema som var forberedt av gruppelederne på forhånd. Tema for gruppesamlingen denne fortellingen er hentet fra, er følelser. Målet med aktiviteten som blir beskrevet, er at barna skal lære å vise følelser, og at de skal lære å se sammenhengen

mellom forskjellige typer hendelser og forskjellige følelser. På samme måte som den forrige fortellingen bidrar også denne til å belyse hvordan den generelle kunnskapen gruppelederne har tilegnet seg forut for gruppesamlingen, ser ut til å stå i veien for at de kan engasjere seg i erfaringene til de konkrete barna de møter.

Fortellingen

Barna får beskjed om å sette seg rundt bordet. Ved hver plass ligger det fire tegneark. Den ene gruppelederen sier at det de skal snakke om nå, er følelser. «Det må vi snakke om nesten hver gang», sier hun. «Det er noe av det viktigste vi snakker om i denne gruppen.» Hun spør om barna husker hva følelser er. Barna rekker en hånd i været. De kommer med eksempler som «sint», «lei seg» og «glad». Gruppelederen nikker og sier at det er riktig. Den andre gruppelederen minner barna på at de også snakket om følelser forrige gang. De snakket om hvor mange følelser som finnes, hvor i kroppen de sitter, og at det går an å ha flere følelser på en gang – i alle fall to. Hun viser barna en tegning av en menneskekropp, og med en tusj markerer hun hvor på kroppen de ulike følelsene sitter.

Så sier hun at de nå skal ha en lek der barna skal lære å vise følelser. For at det skal bli lettere for dem å forstå hva leken dreier seg om, vil hun først be dem om å tenke over et eksempel. «Tenk at noen har invitert deg med på Tusenfryd», sier hun. «Eller det behøver ikke å være Tusenfryd, men noe du har gledet deg veldig til. I siste liten, like før dere skal dra, sier den som har invitert deg, at det ikke blir noe av. Hva ville du følt da?» Flere barn rekker en hånd i været. De sier at de ville ha blitt lei seg og sinte. «Men hva hvis den som avlyser i siste liten, er pappa?» spør gruppelederen. «Hvordan ville dere følt det da?» «Det skjer hele tiden med pappaen min», sier Martine. «Så da ville jeg ikke brydd meg om det. Jeg er vant til det.» «Hva med dere andre», sier gruppelederen. «Hvordan ville dere reagert?» Barna svarer ikke. «Men hvordan tror dere at det er å være den som avlyser i siste liten?» spør gruppelederen. «Hva tror dere pappa føler?» Barna gir ingen svar. «Hvis den som avlyser i siste liten, er pappa, hva tror dere han føler?» spør gruppelederen en gang til. Barna er helt tause.

Gruppelederen viser barna tegnearkene de har foran seg. Hun gir dem en blyant hver og sier at de skal tegne fire forskjellige ansikter som uttrykker fire forskjellige følelser. De skal tegne ett ansikt som viser en person som er glad, ett som viser en person som er trist, ett som viser en person som er sint, og ett som viser en person som er redd. Gruppelederen sier at det er viktig at barna tegner litt raskt. De skal ikke være så nøye. Hvis de bruker for lang tid, rekker de ikke det de egentlig skal gjøre. Personene de tegner, trenger for eksempel ikke å ha hår. Gruppelederen viser barna fire forskjellige plansjer med tegninger av ansikter som uttrykker de følelsene de skal tegne. Hun sier at barna godt kan herme etter plansjene hvis de vil. Barna setter i gang. For noen går det raskt. Andre bruker lang tid. De tegner langsomt og er nøye med detaljene. Gruppelederen gjentar at de ikke trenger å gjøre det så nøye. Det er ikke det som er viktig her. Hun sier til barna at de skal tråkke på tegningene sine når de er ferdig. Barna spør hva det betyr. De sier til hverandre at gruppelederen sikkert tuller. Hva er vitsen med å tråkke på en tegning man har laget? Gruppelederen svarer at de får vente litt, så skal de få se.

Så fort barna er ferdig, får de beskjed om å ta med seg tegningene sine ut på gulvet. Gruppelederne hjelper dem med å finne hver sin plass og taper tegningene deres fast, to bortover og to nedover. Deretter får barna beskjed om å stille seg bak tegningene sine. Den ene gruppelederen har en eske i hånden. I den ligger det mange små lapper. Hun sier at hun skal trekke en og en lapp og lese høyt det som står der. Deretter skal barna tråkke på ansiktet som viser den følelsen de får når de hører det hun leser. Barna ser på hverandre. De snakker sammen om hva de skal gjøre hvis de får flere følelser på en gang. En gutt viser de andre at det går å stå på to ansikter samtidig. En annen viser at det er mulig å sette seg ned på huk og også bruke hendene. På den måten kan de komme i kontakt med alle fire de følelsene på en gang.

Gruppelederen trekker en lapp fra esken. På den står det: «Du får en presang av din far.» Alle barna stiller seg på tegningen som viser et ansikt som er glad. Gruppelederen ber dem om å si høyt hvilket ansikt de har valgt å tråkke på. Barna svarer tydelig og greit. Gruppelederen nikker. Hun sier at svarene de gir, er helt riktige. På den neste lappen står det: «Katten din har blitt påkjørt av en bil.» Barna stiller seg på forskjellige

ark. Gruppelederen ber dem om å si hvilke følelser de har valgt å trække på. Barna svarer «sint», «lei seg» og «redd». «Hvorfor har noen tatt 'redd'?» spør Johan. «Hva er det å bli redd for at katten er overkjørt?» Gruppelederen sier at det er viktig å finne ut av det Johan sier. Hun ber de barna som har valgt å trække på «redd», om å fortelle hvorfor de har gjort det. Ei jente sier at hun ville ha blitt redd fordi hun ikke visste hvorfor katten ble påkjørt. Hun tenker at den som kjørte på katten, kan ha gjort det med vilje og også kan komme til å kjøre på henne. En gutt sier at han ville ha blitt redd fordi det kunne ha vært en venn som hadde kjørt på katten. Da ville han ikke ha visst hva han skulle si til vennen.

Gruppelederen nikker og trekker en ny lapp. På den står det: «Læren din er sint fordi du ikke har gjort leksene.» Barna sier at de blir redde og lei seg på en gang. Gruppelederen ser på dem og nikker igjen med hodet. Hun sier at det er fine svar. Hun synes barna er flinke. På den neste lappen står det: «Du hører at mamma og pappa krangler.» Barna trækker på lappene der det står «lei seg» og «sint». Igjen nikker gruppelederen og sier at det er bra. Hun tar en ny lapp og leser: «En venn har lyst til å leke hjemme hos deg, men du får ikke lov av mamma eller pappa å ha vennen med hjem.» Barna sier at de enten ville ha blitt lei seg eller sinte. Gruppelederen sier at det er gode svar. Marie rekker opp hånden. Hun sier at hun har tråkket på tre ark. Hun har tråkket på både «lei seg», «sint» og «glad». Gruppelederen spør hvorfor hun ville ha blitt glad. Hun sier at hun synes det er en rar følelse å få når man ikke får lov å ha med en venn hjem. «Jeg ville blitt glad fordi vennen spurte om å få leke hos meg», sier Marie. «Det er det aldri noen som gjør.» «Da så», sier gruppelederen. «Jeg har aldri tenkt på det som en mulighet at noen ville bli glad når de ikke fikk lov til å ha med en venn hjem.» Hun sier at nå er det på tide å avslutte leken, ellers rekker de ikke å gjøre det andre som står på programmet.

Jakten på det riktige svaret

På samme måte som den forrige fortellingen beskriver også denne fortellingen en samhandlingssituasjon som er knyttet til det som framsto som en av kjerneaktivitetene i samtalegruppene jeg har observert: Å hjelpe

barna til å bli bedre kjent med sine egne følelser og til å ta kontroll over følelseslivet sitt. Den måten barna blir bedt om å uttrykke følelsene på, er ved å trække på ark der de har tegnet fire ansikter som illustrerer følelsene «glad», «trist», «sint» og «redd».

Leken går tilsynelatende slik den skal. Barna lytter til eksemplene gruppelederne leser opp, og de bestemmer seg raskt for hvilke ansikter de vil trække på. Som observatør opplevde jeg imidlertid også at leken hadde noe ubestemmelig eller ulystbetont over seg. Samtidig som den handlet om et så personlig fenomen som følelser, ble den gjennomført nesten uten synlig engasjement fra gruppeledernes side. Spørsmålene de stilte, ga ikke inntrykk av å ha annet formål enn å få barna til å trække på de fire følelsene de hadde tegnet. Så fort de hadde bestemt seg for hvilke ansikter de ville trække på, og hadde gitt en begrunnelse for valget, trakk gruppelederne en ny lapp. De stilte få eller ingen oppfølgende spørsmål som kunne gi barna mulighet til å fortelle hvilken betydning de ulike følelsene hadde for dem, eller hvilke erfaringer i livet sitt de knyttet følelsene til. Gruppelederne sa heller ikke noe om hvilke betydninger følelsene hadde for dem. Heller enn å framstå som en gjensidig meningsskapende dialog framsto leken som en spørrekonkurranse der målet var å komme fram til rett svar.

På samme måte som gruppelederne i den forrige fortellingen gir også gruppelederne som organiserer denne leken, inntrykk av at de ser på barnas følelser som noe som er dannet ferdig inne i dem, og som barna kan bli kjent med gjennom å artikulere dem. Dette kommer kanskje ekstra tydelig til uttrykk når gruppelederen markerer med en tusj hvor på menneskekroppen de forskjellige følelsene sitter.

Gruppelederne formidler også en forståelse av at det er en logisk og forutsigbar sammenheng mellom bestemte typer hendelser og bestemte følelser. For eksempel vil det at et barn får en gave, føre til at barnet blir glad. Det at voksne ikke holder det de har lovet, fører til at barn blir skuffet og lei seg. Det samme er tilfellet dersom et barn ikke får lov til å ha en venn med hjem. På denne måten synes leken å bidra til at det blir skapt et bilde av barns følelsesliv som noe forutsigbart og enkelt. Det blir også skapt et bilde av at mellommenneskelige relasjoner kan forstås ut fra kausale sammenhenger.

Forståelsen av at følelser er noe som er dannet ferdig inne i oss, og at den måten barn kan få hjelp til å bli bedre kjent med følelsene sine på, er ved å sette ord på dem, ser også ut til å ha preget andre aktiviteter i samtalegruppene jeg har observert. I en gruppe startet alle gruppesamlingene med at barna fikk utdelt et ark der det var listet opp en rekke forskjellige følelser. Den ene gruppelederen leste opp det som sto på arket. Hun gjorde det på en levende og morsom måte som vakte mye munterhet. Da hun var ferdig, fikk barna beskjed om å sette kryss ved den følelsen de hadde hatt da de kom. Etter at alle barna hadde satt et kryss, ble listene samlet inn. Deretter introduserte gruppelederne en ny aktivitet. En gang satte gutten ved siden av meg kryss ved «rasende». En annen gang var det ei jente som satte kryss ved «lei meg». Som vanlig samlet gruppelederne inn listene. De snakket ikke med gutten om at han hadde satt kryss ved «rasende», eller med jenta om at hun hadde satt kryss ved «lei meg».

I en annen gruppe startet samlingene med at barna fikk utdelt et ark der det var tegnet ansikter som illustrerte forskjellige følelser. Barna fikk beskjed om å sette ring rundt ansiktet som viste den følelsen de hadde hatt da de kom. Deretter ble arkene samlet inn. Gruppelederne la dem i en skuff uten ytterligere kommentarer. Da jeg spurte hva formålet med aktiviteten var, svarte de at det var viktig for barna å lære seg å kjenne etter hvilken følelse de hadde. Gjennom å sette ring rundt ansiktet som viste den følelsen de hadde da de kom, kunne barna synliggjøre følelsen for seg selv. På den måten ville de bli mer bevisste på sitt eget følelsesliv.

I en tredje gruppe organiserte gruppelederne en lek der barna enkeltvis skulle komme fram og trekke en lapp fra en tøypose. Deretter skulle de mime den følelsen som sto på lappen. De andre barna skulle gjette hvilken følelse som ble mimet. Den som gjettet riktig, var nestemann til å trekke en lapp. Da alle barna hadde mimet en gang hver, lukket gruppelederne tøyposen og introduserte en ny aktivitet.

Det de forskjellige aktivitetene har felles, er at de synes å være forankret i en forståelse der det som skjer inne i hvert enkelt barn, blir tillagt større betydning enn det som skjer i relasjonen mellom barna og gruppelederne. På denne måten blir det rettet lite oppmerksomhet mot å forstå hvilken mening de ulike følelsene har for barna. Barna får få muligheter til å forfølge sine egne intensjoner eller til å bruke gruppeledernes

forståelseshorisonter til å forstå mer om seg selv. I leken der barna skal trække på ansiktene de har tegnet, blir de barna som yter motstand mot gruppeledernes forståelser av hvilke følelser som passer til hvilke situasjoner, møtt med taushet.

Da jeg ba barna om å fortelle meg om aktiviteten i forbindelse med samtalen vi hadde i etterkant av gruppesamlingene, beskrev de den først som en fysisk øvelse. De sa at det hadde vært moro å trække på ansiktene de hadde tegnet. Det de hadde likt aller best, var å se hvor mange ansikter de greide å trække på samtidig. Da jeg spurte om de visste hvorfor de hadde hatt leken, var det en gutt som sa at han trodde at de hadde hatt den fordi det er viktig at barn lærer seg å vise følelser. Han så på tegningen jeg hadde rullet ut på gulvet. Der hadde jeg illustrert aktiviteten ved å tegne ansikter som uttrykte de fire følelsene som hadde vært på arkene barna skulle trække på. Gutten pekte på to av ansiktene og sa at han ofte ble sint eller lei seg når foreldrene hans ikke kom når de hadde lovet det. I tur og orden tok også de andre barna initiativ til å peke på en eller to følelser og knytte dem til situasjoner i sitt eget liv. En annen gutt pekte på de samme ansiktene som gutten før ham hadde gjort, og sa at han ble lei seg og sint når foreldrene kranglet. Noen av barna pekte på ansiktet som illustrerte «glad», og sa at de ble veldig glade når de fikk se moren eller faren sin. Ei jente sa at hun ble veldig lei seg da moren kom i fengsel. Flere av barna pekte på det samme ansiktet som jenta hadde pekt på, og sa at de ofte begynte å gråte når de snakket om foreldrene sine. En gutt pekte på ansiktet som illustrerte følelsen «redd», og sa at han ofte følte det sånn når faren drakk. Jeg spurte barna hvorfor det er viktig at barn lærer seg å vise følelser. Det var bare Marie som svarte. Hun sa at hvis vi ikke hadde hatt følelser, hadde vi verken hatet eller elsket noen. Hun sa også at det er ensomt og trist ikke å kunne kjenne på følelsene sine.

Da jeg snakket med gruppelederne om aktiviteten, sa de at mange barn som har psykisk syke eller rusavhengige foreldre, får så lite respons på følelsene sine hjemme at de ikke forstår hva som skjer med dem når de blir følelsesmessig berørt. Derfor trenger de hjelp til å bli bedre kjent med følelsene sine og «komme på plass» i dem. Jeg spurte gruppelederne hvordan de hadde valgt ut situasjonene de hadde lest opp. Den ene gruppelederen sa at esken med lapper hørte til manualen. Hun sa også at hun ikke

hadde sett på lappene forut for leken. Derfor visste hun ikke hva som sto på dem før hun leste det høyt. Hun hadde gått ut fra at det som sto, var viktig, siden alt som har med manualen å gjøre, er ting det er forsket på. Jeg spurte hvorfor hun hadde valgt å fokusere på det som sto på lappene, og ikke på det barna selv brakte inn. Gruppelederen svarte at hun hadde gått ut fra at det som sto på lappene, var det som var vanligst, og at leken ville bli best hvis hun fulgte det. Samtidig hadde hun reagert på at noe av det som sto, var veldig rart. Ut fra det hun visste om barna og livssituasjonen deres, hadde hun lurt på om de hadde opplevd det som relevant.

Jeg spurte hvordan hun trodde aktiviteten ville ha blitt dersom hun i større grad hadde lagt vekt på erfaringer barna selv brakte inn. Gruppelederen svarte at hun trodde at det kunne ha vært mulig, men at hun var engstelig for at det kunne ha blitt for privat. Hun sa også at hun var redd for at det kunne ha blitt for mye snakk om vanskelige følelser, og at det kunne ha blitt belastende for noen barn. Blant annet var hun redd for at vonde og vanskelige ting barna hadde fortrenget, skulle bli vekket til live. Gruppelederen sa at hun syntes dette var veldig vanskelig. På den ene siden var hun opptatt av at barna skulle få anledning til å sette ord på alt det vonde de opplevde i tilknytning til foreldrenes sykdommer. På den andre siden trodde hun ikke at det var riktig å gjøre det i gruppen. Hun sa at for henne var gruppen ikke først og fremst et sted for å snakke, men et sted for å kjenne etter. Barna skulle lære å tenke for seg selv: Hvor er jeg i dag? Hvilke følelser har jeg?

Den andre gruppelederen sa at hun også kjente på en stor ambivalens rundt det å skulle snakke med barna om følelsene deres. For henne var det et viktig prinsipp at samtalegruppen ikke skulle være en terapigruppe. De innerste og mest personlige følelsene hørte ikke til her. Dersom barna hadde behov for å snakke om disse følelsene, mente hun at de fikk gå et annet sted. De kunne for eksempel gå til BUP. Hun sa også at for henne var det ingen vits i å lære barna å kjenne på følelser som hadde med foreldrenes «greier» å gjøre. Det var følelser knyttet til sitt eget de hadde behov for å komme på plass i. Derfor syntes hun at det var best å snakke med dem om fotball og lekser og venner og sånt. Noen ganger handlet det om noe barna syntes var bra. Andre ganger handlet det om noe de syntes var dumt. På den måten lærte de seg å kjenne igjen en god og en dårlig følelse.

Gruppelederen sa at dersom hun greide å hjelpe barna med dette, hadde hun gjort en god jobb.

En toleddet relasjon

En lek hvor målet er å hjelpe barna til å bli bedre kjent med sitt eget følelsesliv, blir gjennomført på en måte som gjør at barna i etterkant umiddelbart beskriver den som en fysisk øvelse. Det særlig tankevekkende ved måten aktiviteten blir gjennomført på, er at den verdenen der barna lever og gjør sine følelsesmessige erfaringer, blir holdt nesten fullstendig utenfor samtalen. Dette kommer spesielt tydelig til uttrykk når Martine sier at hun ikke ville ha blitt lei seg dersom faren avlyste turen til Tusenfryd, og når Marie sier at hun ville ha blitt glad dersom hun ikke fikk lov til å ha med en venn hjem.

Ifølge Jakob Wolf (2017) er ikke følelsene abstrakte og generelle fenomener som det er mulig å forholde seg til på avstand. Fordi følelsene alltid handler om noe, vil de alltid være forbundet til noe i den verdenen der vi lever vårt daglige liv. Det viktigste med følelsene er derfor ikke det som skjer inne i oss, men det som skjer i kommunikasjonen mellom oss og verden. Wolf sier at utgangspunktet for vår forståelse av følelsene er våre egne erfaringer. Barna som deltok i leken der de skulle trække på ansikter, kunne ikke vite hva redsel var hvis de ikke selv hadde opplevd noe skremmende. De kunne heller ikke vite hva det betød å være lei seg hvis de ikke hadde opplevd noe trist. Det samme gjaldt barna som skulle sette et kryss ved siden av den følelsen de hadde da de kom, og barna som skulle sette ring rundt et ansikt. Det var først og fremst disse erfaringene, og ikke eksemplene gruppelederne leste opp, som fikk de følelsene de valgte, til å framstå som meningsfulle for dem.

En sentral forståelse i avhandlingen til Østrem (2008) er at det å legge til rette for barns læring innebærer å støtte dem i å orientere seg og finne mening i den verdenen de lever i. En konsekvens av dette er at læringens objekt verken kan være barnet eller relasjonen mellom barnet og den voksne, men noe tredje utenfor dem selv, noe som de to er sammen om. Østrem sier at en forutsetning for at det skal kunne etableres et tredje ledd som oppleves relevant, er at det er forankret i barnets erfaringer og

interesser. Østrem argumenterer for at de fortellingene, materialene og formingsproduktene som ble brukt i forbindelse med alveprosjektet i barnehagen der hun var observatør, hadde potensial til å fungere som et betydningsfullt tredje ledd som barna kunne innta en aktiv subjektposisjon i forhold til. Det som gjorde det til et tredje ledd, var at det ble tilkjent verdi gjennom barnas og de voksnes engasjement. Det er viktig å merke seg at det var alvene som var i fokus, ikke barnas opplevelser av alvene. Alvene var viktige i seg selv, de var ikke et virkemiddel til å oppnå noe annet.

Det er verdt å tenke over om ansiktene barna skulle tråkke på, og lappene gruppelederne hadde i esken, kan ha hatt potensial til å bli et tredje ledd. En forutsetning var at de ikke ble sett på som et middel til å få barna til å artikulere forskjellige følelser, men som noe både barna og gruppelederne fant det verdt å engasjere seg i. Slik leken er beskrevet, kan det se ut som om de mister sin funksjon som det tredje leddet fordi det ikke blir noen delt oppmerksomhet. Samtidig som gruppelederne legger til rette for at barna skal ha muligheten til å stå fram, sender de et tydelig signal om at det finnes riktige og gale svar på spørsmålene de stiller. Det åpnes i liten grad for en videre utforskning av erfaringene barna bringer inn. Samtidig står gruppelederne heller ikke selv fram som erfarende subjekter. På mange måter ser det ut til at barna og gruppelederne forholder seg til hver sin verden og hver sine fakta.

I den forbindelse er det tankevekkende å legge merke til den tvilen og ambivalensen gruppelederne gir uttrykk for når det gjelder om det er riktig å la barnas erfaringer og følelser få komme for mye fram. De er redde for hvilke konsekvenser det kan ha, og de stiller spørsmål ved om det er riktig å snakke med barn om følelsesmessig belastende situasjoner i gruppe. Disse tankene har også andre gruppeledere jeg har snakket med, gitt uttrykk for. Noen har fortalt at de har begynt å snakke med barna i gruppene enkeltvis. De ønsket å snakke mer med dem om det de erfarte hjemme, og de syntes ikke dette var erfaringer som det passet å snakke om i en gruppe. Flere har stilt spørsmål ved hvor stor verdi det å samle barna i grupper egentlig har.

I samtalene jeg hadde med barna, var det også noen av dem som ga uttrykk for at de var forsiktige med hva de delte i gruppene. Flere sa at det

skjedde mye hjemme som de aldri fortalte om. Grunnen var at de ikke ønsket at andre skulle tenke dårlige tanker om dem. Noen sa også at de syntes det ble for privat. Ei jente sa at hun var redd for å begynne å gråte slik at de andre barna skulle se det.

«Jeg vet ikke om faren min drikker fordi han er syk, men jeg vet at jeg savner ham veldig»

Tema for gruppesamlingen denne fortellingen er hentet fra, er psykiske sykdommer og rusavhengighet. Ifølge manualen gruppelederne arbeidet etter, er målet med aktiviteten å gi barna mulighet til å snakke med andre voksne enn foreldrene om situasjonen i hjemmet. Det er også et mål at barna skal få kunnskap om hva psykiske sykdommer og rusavhengighet er, hvilke følger sykdommene har for livet i familien, og hvordan de kan takle problemene som oppstår (Nasjonalt kompetansesenter for læring og mestring, 2011; Voksne for Barn, 2008). Det fortellingen særlig bidrar til å belyse, er at den diskrepansen som synes å være mellom gruppelederens abstrakte og generelle forståelse av psykisk sykdom og rusavhengighet og det enkelte barnets erfaringer fra sitt eget hverdagsliv, gjør at det blir vanskelig å møtes i en gjensidig meningsskapende dialog.

Fortellingen

Den ene gruppelederen spør barna om de vet hva psykisk helse er. Barna svarer at det har med tanker og følelser å gjøre. Gruppelederen nikker. Så spør hun om de vet hva psykisk sykdom er. Barna svarer at det er det samme som å ha dårlig psykisk helse eller psykisk uhelse. Gruppelederen nikker og svarer at det kan man godt si. Hun sier at i dag har gruppen fått besøk av en dame som heter Else. Hun har kommet for å snakke med barna om psykiske sykdommer. Gruppelederen ser på Else og ber henne fortelle litt om seg selv. Else sier at hun er lege, og at hun arbeider på det lokale psykiatriske sykehuset. Det har hun gjort i mange år. «Så du kan mye om psykiske sykdommer, da?» spør gruppelederen. «Jeg kan veldig mye om psykiske sykdommer», svarer Else.

Gruppelederne sier at de har laget lasagne. De spør om Else vil spise sammen med dem før hun begynner å svare på spørsmålene barna har forberedt. Else svarer at det kan hun godt. Alle setter seg rundt bordet. De spiser og prater. Når måltidet er over, rydder gruppelederne vekk maten. De ber barna om å sette seg i sofaen og sier at de nå skal ha «ukens topp og bunn». Else sier at hun også gjerne vil være med. Når det blir hennes tur, forteller hun at i forrige uke falt datteren hennes ned fra et tre og slo armen sin så hardt at de måtte ta henne med på sykehus. Det var ukens bunn for henne. «Men heldigvis var ikke armen brukket», sier Else. «Det var ukens topp.» Når alle er ferdig med å fortelle, sier gruppelederne at barna har sittet stille lenge. De synes det er på tide med en lek og foreslår «knutemor». Det vil barna gjerne. I tur og orden får alle prøve å løse opp knuten. Når de er ferdig, ser den ene gruppelederen på klokken. Hun sier at det er på tide å sette seg rundt det store bordet, for nå skal Else svare på alle spørsmålene. Gruppelederen sier at barna må skynde seg, ellers rekker ikke Else å komme gjennom alt før gruppesamlingen er slutt.

Barna er raske til å finne plassene sine. Gruppelederen sier at Else ikke kjenner dem fra før. Derfor vet hun heller ikke hvorfor de er med i gruppen. Hun foreslår at barna skal fortelle Else hvilken sykdom foreldrene deres har. På den måten kan hun bli litt bedre kjent med dem. Gruppelederen ber Mathilde fortelle først. Mathilde sier at det som er problemet til faren hennes, er at han røyker og snuser veldig mye. Roy, som er broren til Mathilde, ser på henne og sier: «Han snuser virkelig ikke så mye, Mathilde.» «OK», sier Mathilde. «Men han drikker alkohol.» «Det er riktig», sier gruppelederen. «Og hva skjer når han drikker?» «Da kan han bli veldig sint», sier Mathilde. Gruppelederen spør Roy om han har noe å tilføye om faren. Han sier at det har han ikke. Gruppelederen spør om han tror at faren har en psykisk sykdom. Roy svarer at det tror han ikke. Han tror ikke at faren drikker fordi han er syk. Han vet egentlig ikke hvorfor faren noen ganger begynner å drikke veldig mye. Men han vet at når han gjør det, blir han så sint at han ikke kan bo hjemme. «En gang dyttet han mamma inn i et speil så det knuste», sier han. Roy sier at faren ikke bor hjemme nå, og at han savner ham veldig. De pleier å spille fotball sammen. Han vet ikke hvor han bor, men for noen dager siden møttes de tilfeldig på butikken. Faren hadde luktet vondt og hatt fillete og møkkete

klær. Roy forteller at han var i butikken sammen med noen venner. Faren hadde kommet bort til dem og gitt ham femti kroner. Så hadde han gått sin vei. Roy er blank i øynene. Han reiser seg hele tiden opp og ned fra stolen mens han forteller.

Mens Mathilde og Roy snakker om faren, reiser også Aksel seg flere ganger opp fra stolen sin og begynner å gå rundt i rommet. Han får beskjed om å komme tilbake til plassen sin og sette seg ned. Den neste som forteller, er Mari. Hun sier at faren hennes også drikker alkohol, og at han også blir veldig sint når han drikker. Hun tror ikke at han har noen sykdom. Men hun vet at han ikke er til å stole på. Han holder nesten aldri det han lover. Han kommer ikke når han har sagt at han skal besøke henne, og han pleier å glemme bursdagen hennes. Gruppelederen takker Mari for det hun fortalte, og så gir hun ordet til Aksel. Han reiser seg igjen opp fra stolen og begynner å gå rundt. Gruppelederen sier at han må komme og sette seg. Aksel sier at grunnen til at han er med i gruppen, er at moren hans sier at hun vil «daue». Han sier det fort og ser ned i gulvet mens han snakker. Han sier at den første gangen hun sa det, ble han veldig «sjokka». Hun hadde sittet i en stol og vinket ham bort til seg. Så hadde hun hvisket inn i øret hans at hun ville dø. Aksel sier at han ble helt svimmel og rar, og at han ikke visste hva han skulle si. Han sier også at hver gang han er sammen med henne, får han det på samme måte. Gruppelederen nikker. Hun ber Aksel om å bli sittende rolig på stolen og sier at nå er det Emmas tur.

Emma forteller at moren hennes sitter i fengsel. Før visste hun ikke hvorfor, men nå har hun akkurat fått vite at moren hadde bitte lite grann narkotika i vesken sin da politiet kom dit hun bor. Politiet hadde også funnet en stor bag med narkotika under sengen hennes. Emma tror ikke at moren visste om den. Hun sier at det sikkert var noen av vennene hennes som hadde plassert den der. Hun sier også at hun savner moren veldig, og at hun ikke vet hva som kommer til å skje. Hun lurer på om hun noen gang får se henne igjen. De andre barna har mange spørsmål til henne. Blant annet lurer de på hvordan det er i fengselet, og hvorfor moren hadde narkotika i vesken sin. Den ene gruppelederen sier at de ikke kan snakke om alt det nå. Da får de ikke tid til å gå igjennom alle spørsmålene de har forberedt. Hun gir ordet til Mats. Mats sier at faren

hans har en psykisk sykdom. Det er en sykdom som gjør at han blir veldig lett sint. En gang faren og moren kranglet, åpnet faren kjøkkenskapet og feide ut alle glassene som sto der, slik at de knuste. Han var så sint at Mats og moren måtte løpe og gjemme seg. Mats sier at nå er faren på sykehus. Der skal han være veldig lenge.

Gruppelederen takker barna for det de har fortalt. Så minner hun dem på at de har laget en liste med spørsmål som Else skal svare på. Hun peker på et ark som henger på veggen. Der står spørsmålene skrevet. Hun sier at Else har fått dem tilsendt på e-post, så hun har hatt god tid til å forberede seg. Gruppelederen spør Mathilde om hun vil lese spørsmålene høyt. Mathilde svarer at det kan hun godt. Hun trekker pusten dypt og leser det første spørsmålet: «Er psykiske sykdommer farlige?» Else sier at det er et veldig godt spørsmål som mange voksne også lurer på. «Psykiske sykdommer er nesten aldri farlige», sier hun. «Det kan skje noen ganger hvis den som er syk, ikke greier å ta vare på seg selv. Men det er veldig sjelden at det er sånn, og da kan personen bli lagt inn på sykehus og få medisiner. Som regel er psykiske sykdommer ikke farlige i det hele tatt.»

Det neste spørsmålet dreier seg om medisiner. «Må de som er psykisk syke, ta medisiner?» leser Mathilde. Else sier at veldig mange som har psykiske sykdommer, må ta medisiner for å bli friske igjen. Hun sier at mange blir helt friske når de tar medisinene sine, men at det er viktig at de fortsetter å ta dem lenge etter at de har blitt friske – kanskje i to eller tre år. Noen må faktisk ta medisiner hele livet. Mats forteller at faren hans egentlig skal bruke medisiner, men han liker ikke å ta dem fordi han synes at de gjør ham så rar. Derfor lar han det ofte være. Else sier at det er noen som opplever det som kalles for bivirkninger når de tar medisiner. Den ene gruppelederen spør hva det er. Else svarer at bivirkninger kan være sånn at noen får veldig mye matlyst av medisinene, og at de begynner å spise veldig mye, sånn at de blir veldig tykke. Noen kan også føle at de blir litt stive og rare i kroppen. «Da kan man prøve å bytte medisiner», sier Else. «Man finner en annen medisin, som ikke gir så mange bivirkninger.» Gruppelederen spør hva medisinene egentlig gjør. Hun sier at de har snakket sammen i gruppen om at de synes at det er ganske rart, det med medisiner. «Går det virkelig an å ta en pille når man er veldig lei seg, og så blir man glad?» Else sier at det gjør det. Hun sier at noen mennesker

mangler de stoffene i hjernen som gjør at vi blir glade. Hvis man gir dem en pille med disse stoffene, blir de glade igjen. Andre kan være plaget med at tankene går altfor fort rundt i hodet. Da finnes det en annen medisin som kan gjøre at tankene blir roligere.

Else tar opp en eske som det står Sobril på, fra vesken sin. «Sånn ser medisinene ut», sier hun og sender esken rundt så barna kan se på den. Mats sier han kjenner den igjen. Det er den medisinen faren hans må ta. Roy rekker hånden i været. Han vifter ivrig med den. Else ser på ham og spør hva det er han lurer på. Roy spør hva de hvite prikkene utenpå medisesken er. Else svarer at det er blindeskrift. Hun gir esken til Roy så han kan undersøke den nærmere.

Mathilde leser det neste spørsmålet: «Kan sykdommen spre seg?» Else spør hva hun mener med det. «Mener du om sykdommen kan smitte?» Mathilde nikker. Else sier at det kan den ikke. Psykiske sykdommer er ikke smittsomme. Man kan aldri bli smittet av noen som er psykisk syk. Den ene gruppelederen sier at man kan bli veldig trist og lei seg av å være sammen med en som er psykisk syk. Else nikker. «Det er riktig», sier hun. «Men da er det humøret som smitter, og ikke sykdommen. Og det er ikke noe farlig, for det går over igjen.»

Mats har sittet lenge med overkroppen lent over bordet og hodet liggende på bordplaten. Nå reiser han seg brått opp. «Men er sykdommen arvelig?» spør han. Else svarer at psykiske sykdommer nesten aldri er arvelige. Det som kan arves, er en sårbarhet. Det betyr at hvis man opplever noe som er veldig vanskelig, og man har denne sårbarheten, da kan man bli psykisk syk.

Mathilde leser det neste spørsmålet: «Kan barn få psykisk sykdom?» Else sier at det kan de, men at det er veldig sjelden. Det skjer nesten aldri at barn får psykiske sykdommer. «Men hvis de gjør det, hva slags sykdommer får de da?» spør Mathilde. Else sier at hun arbeider med voksne, og at hun ikke har så veldig mye greie på barn, men at det kan skje dersom barn opplever noe veldig trist og vanskelig, og hvis de har denne sårbarheten i seg.

Mathilde leser det neste spørsmålet: «Går det an å bli frisk etter å ha hatt en psykisk sykdom?» «Ja», sier Else. «Veldig mange blir helt friske. Mange av de som har en psykisk sykdom, har det én gang og så aldri

mer. De blir helt friske igjen.» Hun forteller at hun selv har flere venner som har hatt psykiske sykdommer, og som er helt friske i dag. For å holde seg friske er det viktig at de lever et sunt og regelmessig liv. De må spise riktig, passe på å sove nok og ikke stresse for mye. Det er også viktig at de passer på å trene. Else sier at hvis de slurver med disse tingene, kan de bli syke igjen. Det er fordi de har denne sårbarheten i seg.

Mathilde leser det neste spørsmålet: «Hvordan er det på sykehuset? Hva gjør de for at de syke skal bli friske? Gir de medisiner? Får de syke snakket ut?» Else sier at dette også er veldig gode spørsmål. Hun forteller at det er litt forskjellig hva folk trenger når de kommer på sykehus. Noen trenger å være helt for seg selv. Da får de være på en del av sykehuset der det er veldig rolig, og der det ikke er så mange andre. Når de blir friskere, kan de komme over i en annen del av sykehuset og gjøre ting sammen med andre. Det kan for eksempel være å gå tur. I begynnelsen vil de det kanskje ikke. Da må de som jobber på sykehuset, overtale dem til å komme seg ut. Etter hvert som de begynner å gå lengre turer, kan de få være med til et treningsstudio inne i byen og trene der. De kan også få være med på kafé og på handleturer til Sverige. Else sier at noen også kan ha behov for medisiner. De må kanskje ha ganske mye medisiner akkurat når de kommer til sykehuset. Noen kan også ha behov for å snakke med en psykolog eller psykiater, og da får de det. Noen ganger må også de som arbeider på sykehuset, være litt strenge. De må passe på at de som er syke, legger seg for å sove om kvelden, og at de kommer seg ut i frisk luft.

Else sier at det er én ting hun nesten glemte å si. Det er at på sykehuset har de noe som heter en barneansvarlig. «Det er sånn nå at når noen blir lagt inn på sykehuset, så skal barna deres kartlegges», sier hun. «Sykehuset må vite hvordan barna har det, og at de har et sted å være.» Den ene gruppelederen spør barna om noen av dem har snakket med en barneansvarlig. Mats sier at han har gjort det. Han forteller at faren hans har vært på sykehuset der Else jobber, og at han har truffet den som er barneansvarlig der.

Det neste spørsmålet lyder: «Hvordan får vi en psykisk sykdom?» Else sier at det også er et veldig godt spørsmål, men at vi ikke vet så mye om hvorfor folk blir psykisk syke. Noen ganger kan de ha for lite av de stoffene i hjernen som gjør oss glade. Det kan også være noen som har

opplevd ting som er veldig vanskelig. Men for at folk skal bli syke av å oppleve vanskelige ting, må de også være født med den sårbarheten hun snakket om. Else sier at noen også kan få psykiske sykdommer etter å ha brukt narkotika.

Mathilde leser det neste spørsmålet: «Kan man se på noen at de er psykisk syke?» Else svarer at det kan man vanligvis ikke. «Hvis de ikke er så dårlige til å ta vare på seg selv at de går ut med morgenkåpe eller noe sånt, da», sier hun. Mats sier at det ikke er riktig. Man kan merke at folk holder på å bli psykisk syke. Da begynner de å se mye mer på TV. Gruppelederen spør om det er sånn med faren hans. Mats nikker. Gruppelederen spør de andre barna hvordan de kan merke at foreldrene deres er syke. Emma svarer at da er det mørkt og stille i huset til moren når hun kommer dit. Da er gardinene trukket for, og moren ligger på sofaen eller på soverommet sitt. Mathilde sier at hun kan høre det på stemmen til faren at han har begynt å røyke og drikke.

Gruppelederen sier at hun har snakket med foreldrene til alle barna, og at hun ikke greide å merke at de var psykisk syke. Emma sier: «Da har du nok ikke snakket med mammaen min.» Gruppelederen svarer at det har hun. Hun gjorde det i går. «Da greide jeg å få tak i henne på telefonen, og vi hadde en veldig hyggelig samtale», sier hun. «Men det har jeg ikke rukket å fortelle deg.» Mathilde spør om hun har snakket med faren hennes. Gruppelederen sier at det har hun, og at han var veldig lett og hyggelig å snakke med. Det var slett ikke noe vanskelig. «Men du har nok ikke snakket med pappaen min», sier Mats. «Jo, jeg har snakket med ham også, jeg», sier gruppelederen. «Jeg greide å få tak i ham. Vi hadde en veldig hyggelig prat.»

Mathilde leser det siste spørsmålet. «Tenker de psykisk syke på barna sine?» «Ja», svarer Else. «De tenker på dem hele tiden.» Hun forteller at når de er på sykehuset, spør de ofte om barna har et sted å være der de har det bra. Spesielt mammaer er opptatt av at barna deres skal være et sted der de kan trives og føle seg hjemme. Else sier at det er mange psykisk syke som prøver alt de kan å bli friske fordi de så gjerne vil gjøre hyggelige ting sammen med barna sine.

Det står ikke flere spørsmål på tavlen. Flere av barna sitter veldig urolig. Et av dem har revet i stykker en bunke med servietter som lå på bordet.

Den ene gruppelederen spør om det er noen som har noe mer de vil si til Else. Ingen sier noe. Gruppelederen spør om barna vil at Else skal snakke mer, eller om de heller vil leke en lek. «Leke en lek», svarer barna. Gruppelederen sier at det skjønner hun godt. De har sittet stille lenge.

Et forsøk på å ufarliggjøre, alminneliggjøre og trøste

Fortellingen beskriver det som framsto som den andre av de to kjerneaktivitetene i de fleste samtalegruppene jeg har observert: å gi barna kunnskap om psykiske sykdommer og rusavhengighet. Denne aktiviteten var alltid godt forberedt. Utgangspunktet for samtalene var enten spørsmål barna og gruppelederne hadde formulert sammen på forhånd, eller spørsmål barna valgte fra en ferdig skrevet liste som gruppelederne hadde hentet i manualen. I samtaler med meg var det flere gruppeledere som sa at de syntes det var vanskelig å motivere barna til å bestemme seg for hvilke spørsmål de ønsket å stille. De sa at barna ofte virket ukonsentrert og uinteressert, og at de mer eller mindre måtte legge ordene i munnen på dem. Dette var også tilfellet i samtalegruppen denne fortellingen er hentet fra. Spørsmålene Mathilde leser opp, er i det store og hele formulert av gruppelederne.

På samme måte som jeg har beskrevet i flere av de andre fortellingene, starter også denne aktiviteten med at gruppelederne oppfordrer barna til å stå fram og fortelle om en erfaring fra sitt eget liv. De henvender seg til hver enkelt etter tur og ber ham eller henne fortelle Else hva slags sykdom moren eller faren har. Dette sier barna nesten ikke noe om. Det de i stedet forteller, er hvilke følelsesmessige konsekvenser foreldrenes sykdommer har for dem.

Når Roy blir bedt om å fortelle hva slags sykdom faren hans har, beskriver han en relasjon preget av sterke og motstridende følelser. Farens rusmisbruk gjør hjemmet til et utrygt sted å være. Når faren drikker alkohol, blir han voldelig og sint. Han slutter også å stelle seg og blir på mange måter en fremmed. Han er ikke den faren Roy setter så stor pris på. Samtidig som Roy gir inntrykk av at han føler en form for lettelse over at faren ikke bor hjemme, formidler han også et stort savn. Han blir blank

i øynene og urolig i kroppen hver gang han snakker om faren. I flere av gruppesamlingene begynner han å gråte.

Når Mari blir oppfordret til å fortelle hvilken sykdom faren hennes har, beskriver hun en relasjon preget av en grunnleggende mistillit. For henne er faren først og fremst en person hun ikke kan stole på. Hun regner ham ikke med i hverdagslivet sitt, og hun tror ikke at han egentlig bryr seg om henne.

For Aksel er relasjonen til moren forbundet med et sterkt kroppslig ubehag. Han blir svimmel og kvalm når de er sammen, og når han tenker på henne. Den hvileløse vandringen han jevnlig legger ut på i grupperommet, kan tyde på at han også kjenner noe av dette ubehaget når han hører de andre barna fortelle om foreldrene sine.

På samme måte som Roy beskriver også Mats relasjonen til faren som preget av sterke og ambivalente følelser. På den ene siden forbinder han faren med skremmende situasjoner knyttet til vold og aggresjon. På den andre siden vet han at de også kan ha det veldig fint sammen. Mats savner de gode stundene. Selv om han og moren flere ganger har måttet løpe og gjemme seg fordi faren har vært så voldsom, lengter han etter at de kan være sammen. Samtidig vet han ikke når han kommer til å treffe faren igjen.

Også Emma beskriver en relasjon preget av sterke og motstridende følelser. På den ene siden kjenner hun på en stor usikkerhet rundt hva fremtiden vil bringe. Hun savner moren, og hun er redd for at hun kanskje aldri skal få se henne igjen. På den andre siden har hun også en følelse av å være sviktet. Hun strever med å forstå hvordan moren bevisst har kunnet velge å gjøre noe hvor konsekvensen er at de to ikke får være sammen. I flere av de andre gruppesamlingene spør hun gruppelederne om de tror at moren kan ha blitt lurt av vennene sine.

På samme måte som barna som deltok i «gylne tips»-leken, gir også barna som deltar i denne aktiviteten, inntrykk av at de lever ekstremt vanskelige liv. Når de forteller Else om sine opplevelser av relasjonen til de syke foreldrene, er det trolig ikke først og fremst for å gi henne informasjon hun etterspør, men ut fra et håp om at hun vil forstå hvordan de har det, og gjøre det hun kan for å hjelpe. Også i disse barnas henven-delse ligger det således en sterk moralsk appell, som ikke blir besvart. De

erfaringene barna velger å dele, synes å ha liten eller ingen betydning for måten den videre samtalen utvikler seg på.

Når Else svarer på spørsmålene Mathilde leser opp, er det som om den situasjonen jeg nettopp har beskrevet, ikke har funnet sted. Hun sier ikke noe som kan gi barna en bekreftelse på at hun har forstått hvor vanskelig de har det. Hun gir heller ikke inntrykk av at hun er følelsesmessig berørt av det de forteller. Ut fra måten Else snakker om psykiske sykdommer på, kan det se ut som om intensjonen hennes først og fremst er å alminneliggjøre det barna erfarer hjemme. Hun sier at det å få en psykisk sykdom er ganske vanlig, at det kan være en vanskelig periode, men at den vil snart gå over. De fleste psykisk syke blir friske etter en liten stund hvis de passer på å ta medisiner, spise sunt, trene og hvile. Hun forteller at hun selv har flere venner som har vært psykisk syke, og som i dag er helt friske.

Denne formen for alminneliggjøring og normalisering av psykiske sykdommer er noe jeg også har lagt merke til i andre samhandlingssituasjoner jeg har observert. I flere samtalegrupper startet gruppelederne samtalen om psykiske sykdommer med å fortelle barna om vannkopper, allergi, sukkersyke og astma. Deretter beskrev de psykiske sykdommer som om de var nesten det samme. De sa at forskjellen er at sykdommen ikke sitter i kroppen, men i tankene og følelsene. En gruppeleder sa at det å være psykisk syk er omtrent som å være forkjølet. Det som er forskjellen, er at forkjølelsen ikke sitter i nesen og halsen, men i følelsene. Hun viste barna en tegning av menneskekroppen og fargela store områder av kroppen med mørke farger. Så sa hun at når folk er psykisk syke, sprer følelsene seg ut over store områder samtidig som de blir nesten helt svarte.

I en annen gruppe fargela gruppelederen tegningen av menneskekroppen helt blå. Hun sa at blått er fargen som står for følelsen redd, og at når noen er psykisk syke, er det akkurat som om denne følelsen tar all plassen. De andre følelsene blir helt borte.

I flere grupper beskrev gruppelederne psykiske sykdommer som tankesykdommer – eller følelsesykdommer. I en gruppe var det ei jente spurte hva en tankesykdom egentlig er. Gruppelederen svarte at en tankesykdom er en sykdom som er helt usynlig. Hun sa at man aldri kan se på noen at de har en tankesykdom. Jenta spurte hva hun mente med det. Gruppelederen sa at hvis man har brukket en arm eller et bein, kan alle se

det, fordi man har gips. Men sånn er det ikke når man har en tankesykdom. Da har personen ingen gips, og det er ikke noe å se.

I en gruppe laget den ene gruppelederen en tegning som skulle hjelpe barna å forstå hva depresjon er. Hun tegnet en sol. Nedenfor sola tegnet hun noen lange, bølgede grønne streker. Hun sa at strekene skulle forestille tankene våre, og at når sola skinner på tankene, blir de grønne og kraftige. Så tegnet hun en stor sky som skygget for sola. Hun sa at når folk er deprimert, er det akkurat som om det kommer en sky foran sola, og da får ikke tankene nok lys. Dette gjør at de blir tynne og bleke. Et av barna spurte om det er sånn at de som er deprimert, har en tåke inne i hodet. Gruppelederen sa at sånn er det. Hun sa at det gjør at de som er syke, begynner å tenke dårlige tanker. Men det er bare de tankene de tenker om seg selv, som er dårlige. De tankene de har om barna sine, er helt i orden.

I en gruppe sa den ene gruppelederen at psykisk sykdom er når det blir veldig mye av en bestemt følelse. Man kan for eksempel være veldig lei seg og gråte veldig mye. Det kalles depresjon. Man kan også bli veldig redd for å gjøre bestemte ting. Det kalles angst. Hun sa at dette er to veldig vanlige psykiske sykdommer. En gutt sa at han ble veldig lei seg da morfaren døde. Da gråt han. Gruppelederen nikket og sa at det er helt naturlig å bli lei seg når noen dør. Men det er ikke depresjon. Depresjon er når man gråter og gråter og ikke orker å gjøre noen ting. Gutten sa at sånn var det med moren hans. Han sa at han mange ganger våknet om natten av at hun bare gråt og gråt. Gruppelederen nikket.

Det disse eksemplene synes å ha felles, er at de framstiller psykiske sykdommer som noe som foregår inne i kroppen til foreldrene, og som ikke har noe med barna å gjøre. Det er en sterk kontrast mellom disse forklaringene og det barna i samtalegruppene sa om sine opplevelser av foreldrenes psykiske sykdommer og rusavhengighet.

Det er vanskelig å se hvordan den abstrakte og generelle sykdomsforståelsen Else formidlet, kan ha gitt mening til de ambivalente følelsene Roy og Mats fortalte at de hadde overfor sine fedre. Det samme gjelder det kroppslige ubehaget Aksel beskrev at han kjente når han var sammen med moren, og den følelsen av å være sviktet av sine nærmeste omsorgspersoner som Mari og Emma formidlet.

I samtaler jeg hadde med gruppelederne, spurte jeg dem noen ganger om de trodde at barna hadde fått en bedre forståelse av hva psykiske sykdommer er, etter at de hadde deltatt i gruppene. Flere av gruppelederne svarte på en måte som ga inntrykk av at de følte seg usikre på hva barna hadde fått ut av det som ble sagt. En gruppeleder svarte: «Nei, det er jeg jammen ikke sikker på. Jeg skulle ønske jeg kunne si ja. Men jeg føler meg ikke sikker på det. Jeg gjør ikke det.»

En annen gruppeleder ga uttrykk for at psykisk sykdom var et tema heller ikke hun selv forsto ordentlig, og at det derfor ble vanskelig å gjøre det forståelig for barna:

Jeg kan også bli sintere enn det som er rimelig i noen sammenhenger, men jeg er ikke psykisk syk av den grunn. Det er en sånn veldig vanskelig overgang, som kan være vanskelig for unger å forstå. Men ok, så forstår de ikke det, da. Men de forstår veldig mye annet. De forstår at når mamma ikke orker å stå opp om morgenen, så er ikke det fordi hun ikke har lyst til å hjelpe meg, men det er det fordi hun ikke orker. Sykdommen stjeler krefter. OK. Så skjønner de i alle fall det, da. Jeg tenker vi får legge lista der. De kan ikke forstå. Vi forstår det ikke, vi heller.

I fortellingen som ligger til grunn for fortolkningene her, gir flere av barna uttrykk for at de ikke er villige til å godta den virkelighetsbeskrivelsen Else formidler. Den stemmer ikke med det de har erfart. Mats sier at det ikke er riktig at det ikke er mulig å se på en person at han eller hun er psykisk syk. Han vet godt hva som er de synlige tegnene på at faren hans er i ferd med å bli dårlig. Mathilde og Emma gir uttrykk for det samme. For dem er ikke foreldrenes sykdommer så usynlige og umerkelige som Else sier. De fleste av barna stiller seg også undrende til om gruppelederen kan ha snakket med foreldrene deres, når hun sier at hun ikke har kunnet merke på de foreldrene hun har snakket med, at de er psykisk syke. Noen av barna gir også uttrykk for at de ikke ser det som meningsfullt å forholde seg til det foreldrene sier og gjør, som uttrykk for sykdom. Roy sier rett ut at han ikke er så opptatt av å finne ut hva som er den egentlige grunnen til at faren drikker. Det som er viktig for ham, er de konsekvensene drikkingen har for relasjonen mellom dem.

Da jeg snakket med gruppelederne om aktiviteten, sa de at de hadde opplevd den som svært krevende. De syntes ikke at de hadde lyktes i å engasjere barna i samtalen på den måten de gjerne ville. Den ene gruppelederen sa at hun hadde spurt seg om barna kanskje ikke var modne nok til å snakke om foreldrenes sykdommer på denne måten. Hun hadde lurt på om listen var lagt for høyt. Da jeg spurte hvorfor de hadde valgt å snakke så lite om de erfaringene barna valgte å dele, svarte den ene gruppelederen at for henne var det et dilemma. På den ene siden ville hun gjerne snakke med dem om alt det vonde og vanskelige som hendte i barnas liv. Det var jo derfor de hadde kommet til samtalegruppen. På den andre siden følte hun seg overbevist om at det barna fortalte, ikke var erfaringer som hører hjemme i en slik sammenheng. Hun sa at når et barn selv tok initiativ til å fortelle, prøvde hun så godt hun kunne å få til en god samtale. Men hun oppfordret aldri barna til å utdype det de hadde fortalt. Hun sa at hun ikke syntes det var riktig at barna skulle dele for mye av privatlivet sitt med hverandre.

Den andre gruppelederen sa at hun også strevet med dette. Hun sa at dersom et barn begynte å fortelle for mye om det som skjedde hjemme, pleide hun å ta barnet ut av gruppen og la det få mulighet til å snakke med henne på tomannshånd. I slike situasjoner ba hun som oftest også foreldrene om å komme. På den måten oppsto det ikke lojalitetsproblemer. Barnet kunne hele tiden hente tillatelse fra foreldrene når det var noe det ville si. Gruppelederen beskrev disse samtalen som de «egentlige» samtalen. Hun sa at det var her, og ikke i gruppen, de vanskelige følelsene skulle gis rom. Når både barnet og foreldrene var til stede, var det ingen grenser for hva hun kunne snakke med barnet om.

Da jeg ba barna om å fortelle meg om aktiviteten i forbindelse med samtalen vi hadde i etterkant av gruppesamlingene, svarte de at de ikke husket den. Jeg forsøkte å hjelpe dem til å komme på den ved å beskrive hvordan Else så ut. Etter at barna hadde tenkt seg om en stund, var det ei jente som sa at hun kunne huske hvordan kjole Else hadde hatt på. Hun beskrev den for de andre barna, og etter hvert var det flere som sa at de husket at Else hadde vært der. De sa til meg at de ikke syntes at jeg hadde fått til å tegne henne særlig bra. Da jeg spurte dem hva Else hadde snakket om, var det ingen som svarte.

En tilsøring av barnas livsverden

Det er tankevekkende å legge merke til at det gruppelederne ser på som en av de viktigste aktivitetene i samtalegruppen, er en aktivitet barna i utgangspunktet ikke kan huske. Dette var også tilfellet når jeg snakket med barn i andre grupper. Jeg måtte hinte mye, og de brukte lang tid på å komme på aktiviteten. Noen husket at den hadde dreiet seg om psykiske sykdommer, men det var ingen som kunne fortelle hva de hadde snakket om.

Det aspektet ved samhandlingssituasjonen som særlig har gjort inntrykk på meg, er den diskrepansen som synes å være mellom den forståelsen av psykisk sykdom og rusavhengighet som barna formidler, og den forståelsen Else og gruppelederne gir uttrykk for. Mens barnas forståelse ser ut til å være knyttet til konkrete erfaringer, følelser og relasjoner, gir Else og gruppelederne inntrykk av å ha en forståelse som er forankret i et naturvitenskapelig sykdomsbegrep, der psykiske sykdommer er forstått som objekter som har mening i seg selv, uavhengig av den enkeltes opplevelser av dem.

For å få en dypere forståelse for hvilken betydning måten denne diskrepansen ble håndtert på, kan ha hatt for barnas opplevelser av det som foregikk under aktiviteten, vil jeg, på samme måte som med lesningen av fortellingen om barna som reflekterer over eksemplet med den syke moren, forholde meg til samtalen mellom barna og Else som et møte mellom to forståelseshorisonter: en erfaringsbasert og en prinsippbasert forståelse av psykisk sykdom og rusavhengighet (Eide, 2007).

Den erfaringsbaserte horisonten er den barna formidler når gruppelederne oppfordrer dem til å fortelle Else hvilken sykdom foreldrene deres har. Denne horisonten er formet av de erfaringene de selv har gjort i sine daglige liv sammen med foreldrene, og den ser i all hovedsak ut til å være formet av følelser. Dette gjør at den kan være vanskelig å artikulere tydelig og klart. Det gjør den også til en horisont som det kan ta lang tid og kreve mye tålmodighet å bli kjent med. Det språket barna benytter til å formidle innholdet i horisonten, er dagligspråket sitt. Som jeg tidligere har forklart, er det et variert og flertydig språk som er godt egnet til en nærmere utforskning av det som ved første øyekast kan framstå som vagt og uforståelig (Martinsen, 1993 s. 52; Wolf, 1997, s. 27).

Den prinsippbaserte horisonten Else bringer inn i samhandlingen, er formet av den kunnskapen hun har tilegnet seg gjennom utdanningen sin og de erfaringene hun har gjort i sitt arbeid som lege. Det er en horisont som synes å ha et mer abstrakt og generelt preg enn den erfaringsbaserte horisonten. Den er formet av et spesialisert fagspråk som er entydig og klart, som først og fremst har til hensikt å konstatere fakta (Martinsen, 1993, s. 42). På denne måten er det et språk der det mangfoldet av følelser barna gir uttrykk for, ikke har noen plass. Det er også et språk der det ikke ser ut til å være rom for kaotiske og uforklarlige fenomener som vold og rus.

På samme måte som jeg beskrev i fortellingen om barna som reflekterer over eksemplet med den syke moren, er også samhandlingen beskrevet i denne fortellingen, preget av stor avstand mellom den erfaringsbaserte og den prinsippbaserte horisonten. En forutsetning for at samtalen skal kunne utvikle seg til et horisontsammensmeltende møte der barna opplever at deres tanker og følelser blir sett på som gyldige (Bae, 2004), er at Else er villig til å la sitt prinsippbaserte ståsted bli beveget av barnas hverdagsforståelse.

Heller ikke i denne aktiviteten synes det imidlertid å skje noen form for horisontsammensmelting. Gjennom svarene Else gir på spørsmålene Mathilde leser opp, blir opplevelser av fyll og vold, redsel og utrygghet, svik og savn redusert til forbigående helseproblemer som relativt greit kan løses ved hjelp av medisiner, nok søvn, trening og et sunt kosthold. Hun overtar barnas meningsskaping ved å tilby dem standardiserte svar på store eksistensielle spørsmål (Eide, 2007, s. 251). Det kan være grunn til å tenke over om Else, i et velment forsøk på å hjelpe barna til å gjøre et u håndterlig hverdagsliv mer håndterbart, har tatt fra dem styringen over livsspørsmål ingen andre enn de selv kan ha styring på.

«På skolen i dag var det en gutt som sa at moren min helt sikkert ville byttet meg mot et Pokémon-kort hvis hun fikk sjansen»

I fortellingene jeg så langt har beskrevet, har det vært gruppelederne som har tatt initiativet til de forskjellige aktivitetene og hovedsakelig bestemt hva de skulle dreie seg om. Fortellingen som nå følger, handler om en

samhandlingssituasjon der en gutt tar selvstendig initiativ til å gjøre en hendelse som har gjort dypt inntrykk på ham, til tema i samhandlingen. Det fortellingen særlig bidrar til å belyse, er hvordan gruppeledernes tilbakeholdenhet overfor å engasjere seg i det gutten forteller, ser ut til å føre til at den forståelsesprosessen han selv setter i gang, stanses.

Fortellingen

Som vanlig er Lars den første som kommer til gruppen. Han tar av seg yttertøyet og går inn. Han spør gruppelederne hva de skal spise. Den ene gruppelederen peker mot bordet. Hun sier at det er pålegg og rundstykker. Lars leter etter en plass ved bordet. Gruppelederen tar ham vennlig i armen og spør om han vil sitte på den samme plassen som han pleier. Lars setter seg og spør om han kan begynne å spise med en gang. Han rekker hendene fram mot fatet med rundstykker. Gruppelederen sier at han må vente til alle barna har kommet. Lars trekker hendene til seg. Han ser på gruppelederen og sier at i dag var det en gutt på skolen som sa til ham at moren hans helt sikkert ville ha byttet ham mot et Pokémon-kort hvis hun fikk sjansen. Han sier det fort og med dirrende stemme. Gruppelederen ser på Lars. Hun svarer rolig at det ikke var noe godt for ham å høre.

Når alle barna har kommet og funnet plassene sine ved bordet, sender gruppelederne fatet med rundstykker rundt. De sier at nå kan alle forsyne seg. Så spør de barna om noen av dem vil fortelle om noe de har opplevd siden sist de var sammen. Lars tar ordet med en gang. Han forteller at det var en gutt på skolen som sa at moren hans helt sikkert ville ha byttet ham mot et Pokémon-kort hvis hun fikk sjansen. Den ene gruppelederen spør hvordan det var for Lars. Lars sier at han ble lei seg, og at han synes gutten er kjempedum. Gruppelederen svarer at det er lett å forstå at Lars ble lei seg. Hun spør om gutten kanskje ikke vet at moren hans har det ekstra vanskelig. Lars svarer at det vet han, men at han later som om han ikke vet det. Lars spør om de kan spille rollespill slik de gjorde sist. Han vil at de andre barna skal spille det som hendte på skolen. Selv vil han se på. Den ene gruppelederen svarer at hun synes det er en veldig god idé, og at de kan se om de får tid når de er ferdig med det de har planlagt å gjøre. Lars foreslår at de kan spille rollespillet i en av pausene. Gruppelederen

drar litt på det. Hun sier ikke nei, men hun sier at det også er viktig for barna å røre seg.

Etter at de har spist og hatt pause, samler gruppelederne barna igjen. Den ene gruppelederen minner dem på det de hadde i hjemmelekse. De skulle skrive om en gang de ble ertet. Lars sier at han ikke husker at de fikk den lekse. De andre barna sier at de heller ikke husker det. Det er ingen som har gjort den. Gruppelederen sier at det gjør ingen ting. Da kan de heller snakke om det nå. Hun har en bamse i hånden og sier at barna skal få ha bamsen etter tur. Det barnet som har bamsen, skal fortelle. De kan velge om de vil snakke selv, eller om de vil la bamsen snakke for dem. Lars ber om å få bamsen først. For tredje gang forteller han om gutten som sa at moren hans helt sikkert ville ha byttet ham mot et Pokémon-kort hvis hun fikk sjansen. Han lar bamsen fortelle. Lars gjør stemmen liten og tynn og får bamsen til å hoppe opp og ned mens den snakker. Bamsen forteller alt som har hendt, sier navnet til gutten tydelig og høyt. Den sier også at gutten er «dum, dum, dum».

Den ene gruppelederen spør om det er Lars eller bamsen hun skal snakke til når hun har spørsmål. Lars sier at hun kan snakke til bamsen. Gruppelederen spør bamsen hva Lars gjorde da gutten ertet. Bamsen forteller. Etter hvert tar stemmen til Lars mer og mer over. Til slutt er det bare han som snakker. Han snakker høyt og tydelig. Bamsen ligger stille på bordet. Lars forteller at han ble veldig lei seg og begynte å gråte da gutten sa det om moren. Så løp han for å hente en voksen. Han forsøkte først å finne Solveig, som er en veldig grei leder på SFO. Da han ikke fant henne, gikk han til sosiallæreren. «Så ble det en sak av det», sier han. Gruppelederen roser Lars fordi han gikk til sosiallæreren. Hun minner ham på det de snakket om sist, da barna lærte hva de skulle gjøre når de ble ertet. Hun sier at Lars gjorde helt rett.

«Problemene knyttet til mammas rusavhengighet må jeg håndtere alene»

Når Lars kommer til gruppen, forteller han uoppfordret at en gutt på skolen har sagt til ham at moren hans godt kan finne på å bytte ham mot et samlekort hvis hun får sjansen. Ut fra måten stemmen til Lars dirrer

på den første gangen han forteller, gir han inntrykk av at han er sterkt følelsesmessig berørt. Han sier også tydelig ifra at han ønsker å snakke med gruppelederne om det som har hendt. Tre ganger tar han selv initiativ til å fortelle om det gutten sa. Han ber også om at de andre barna skal framføre hendelsen som et rollespill. Selv vil han ikke delta, men betrakte spillet på avstand.

Gruppelederne lytter til det Lars har å si. De bekrefter at de forstår at det var vondt for ham å bli ertet. De ber ham også om å fortelle hva gutten som ertet sa, og hva Lars gjorde etter at gutten hadde gått. De stiller imidlertid ingen spørsmål som kan hjelpe dem å forstå hva det var ved det gutten sa, som såret Lars så veldig. Det blir heller ikke noe rollespill. Samtalen avsluttes med at gruppelederne roser Lars for at han oppførte seg helt riktig.

Som observatør ble jeg svært engasjert i samtalen mellom Lars og gruppelederne. Det første jeg la merke til, var hvordan han helt på egen hånd tok aktivt initiativ til å fortelle om det som hadde hendt. I samtalegruppene jeg har observert, var det sjelden at et barn tok så selvstendig initiativ som det Lars gjorde her. Jeg antok derfor at hendelsen på skolen hadde gjort dypt inntrykk på ham. Jeg la også merke til hvor kreativ han var når det gjaldt å vekke gruppeledernes og de andre barnas interesse for det som hadde hendt. Dette gjaldt både forslaget om at de skulle spille hendelsen som rollespill, og måten han brukte bamsen på da han fortalte.

Lars var en gutt som ofte hadde mye å si når gruppen var samlet. Han hadde flere ganger før fortalt om konflikter han hadde med andre barn. Han ble ertet, og han ertet også selv. Når han fortalte om disse hendelsene, virket han ofte sint, men ikke opprørt og fortvilet slik han gjorde nå. Hva kunne det være ved det gutten hadde sagt, som gjorde så dypt inntrykk? Ut fra ting Lars tidligere hadde fortalt i gruppen, hadde jeg inntrykk av at han hadde et vanskelig forhold til sin mor. Hun var rusmisbruker, og Lars hadde flere ganger fortalt om erfaringer som ga inntrykk av at det var behovet for rusen, og ikke hensynet til sønnen, som styrte prioriteringene hennes. Det som gjorde Lars så fortvilet, var kanskje ikke det at han hadde blitt ertet, men at en gutt på skolen hadde gitt uttrykk for at han hadde lagt merke til hvor dårlig moren behandlet ham? Det kan også være at han gjenkjente det gutten sa, som sant.

Da jeg senere snakket med gruppelederne om det som skjedde da Lars fortalte om hendelsen på skolen, sa de at de hadde forstått at det gutten sa, hadde gått veldig inn på ham. De mente at han var blitt dypt såret og hadde behov for å snakke med noen om det. De sa også at de visste at forholdet hans til moren var vanskelig og vondt. De sa at Lars slet voldsomt på grunn av ting hun gjorde mot ham. De syntes synd på ham og sa at de hadde et inderlig ønske om at han skulle oppleve samtalegruppen som et godt sted å være. De sa også at de var villige til å strekke seg langt for å få det til. Samtidig var de usikre på om det ville vært riktig av dem å gi episoden på skolen mer oppmerksomhet enn de hadde gjort. De sa at Lars var en gutt som tok mye plass, og at de hele tiden måtte vurdere hvor mye oppmerksomhet de skulle la ham få. De sa også at han var en gutt «helt uten filter». Med det mente de at han ukritisk fortalte alt han tenkte, og alt som skjedde med ham. Gruppelederne sa at dersom de skulle ha gitt oppmerksomhet til alt Lars delte i gruppen, hadde de ikke fått gjort jobben sin. De minnet meg på at de også hadde andre barn å ta hensyn til, og at de hadde et program de skulle følge.

Jeg spurte gruppelederne om det var noen annen måte de kunne ha forholdt seg til det Lars fortalte på. Den ene gruppelederen sa at hun hadde tenkt på at det hun burde ha sagt til Lars, var at moren hans elsket ham over alt i verden, og at han ikke fortjente å bli snakket til slik gutten på skolen hadde gjort. Den andre gruppelederen sa at hun trodde at hun ville ha snakket mer åpent og personlig med Lars dersom hun hadde hatt ham på tomannshånd. Hun syntes ikke at det var riktig å gå nærmere inn på et så personlig tema som det han hadde tatt initiativ til å snakke om, i gruppen. Hun sa at dersom hun skulle gjort det, måtte det ha skjedd på en måte hvor hun var helt sikker på at alle barna var klar over hva slags type samtale det var. De måtte ha vært godt forberedt. Hun sa også at det ville ha krevet en helt spesiell form for setting. De kunne for eksempel ha sittet tett sammen på gulvet i en ring.

En forståelsesprosess som stanses

Fortellingen beskriver en hendelse gruppelederne verken har kunnet planlegge eller forutse. Den bare skjer. Derfor står det heller ikke noe i

manualen de arbeider etter, om hvordan de skal håndtere den. Det må de selv ta stilling til der og da, mens Lars forteller.

Det aspektet ved fortellingen som særlig gjør inntrykk på meg, er hvordan Lars på egen hånd trer fram som et aktivt meningsseekende subjekt. Tre ganger henvender han seg til de andre med noe viktig han vil si. Han tar også ulike virkemidler i bruk for å vekke deres oppmerksomhet.

I avhandlingen sin definerer Bae (2004) det å møte andre som likeverdige subjekter som å vise respekt for deres opplevelsesverden gjennom å møte dem som en som har en selvfølgelig rett til å være ekspert i egne erfaringer og egen forståelseshorisont. Hun sier at det i dette ligger å prøve å forstå hvordan en opplevelse kan ha mening og være gyldig for den det gjelder, uavhengig av hvordan den oppfattes utenfra av andre.

Selv om gruppelederne lytter oppmerksomt til det Lars sier, og gir uttrykk for at de forstår at han ble lei seg og fortvilet, viser de ikke at de er engasjert i den saken han tar initiativ til å fortelle om. De stiller få oppfølgings spørsmål og holder fast på sin forståelse av episoden på skolen som ett av mange tilfeller av erting. Ved ikke å stille utdypende eller utforskende spørsmål stanser de den forståelsesprosessen Lars selv har satt i gang.

Denne måten å forholde seg til barnas erfaringer på observerte jeg også i andre grupper. I en gruppe hadde de besøk av en ung kvinne som hadde vokst opp med en psykisk syk og rusavhengig far. Hun fortalte hvordan han i perioder ble veldig aktiv og veldig voldsom. Da kunne han for eksempel velte alle bokhyllene i stuen. En gutt satt lent over bordet og lyttet interessert mens hun fortalte. Da hun var ferdig med å fortelle, spurte han hva sykdommen til faren hennes het. Hun svarte at den het bipolar lidelse. «Det er den samme sykdommen som moren min har», sa han og så bort på henne. «Men moren din ruser seg ikke», brøt den ene gruppelederen inn. «Så da blir det ikke på samme måten». Gutten så på henne og tok mobiltelefonen sin opp av lommen. Han skrudde den på og begynte å spille et dataspill.

Da jeg senere snakket med gruppelederen om episoden, sa hun først at hun ikke hadde vært klar over at hun hadde stanset gutten på den måten. Hun sa at hun trodde hun kanskje hadde gjort det for å beskytte ham, for at han ikke skulle tro at moren hans også kom til å begynne å ruse seg.

Etter at hun hadde tenkt seg litt om, sa hun at hun nok hadde hindret ham i å snakke om hvordan han opplevde moren. Hun sa at hun i stedet kunne ha sagt: «Tenker du på at moren din også kan komme til å drikke?»

I en annen gruppe var det ei jente som fortalte at hun hadde ringt til faren sin og spurt om han kunne kjøre henne et sted hun skulle. Da ble moren skikkelig forbannet. «Moren din liker ikke at du har kontakt med ham», sa gruppelederen. «Hun er allergisk for ordet 'pappa'», sa jenta. «Men hun har lovet at du skal få treffe ham», sa gruppelederen.

I samtalene jeg hadde med gruppelederne, var det flere som sa at de var klar over at de noen ganger stoppet samtaler om erfaringer barna tok initiativ til å snakke om, ved å la være å stille oppfølgende spørsmål. De visste ikke egentlig hvorfor de gjorde det. Det ble bare sånn. En gruppeleder sa at noe av det hun strevet aller mest med i møter med barna, var å nullstille seg. Det syntes hun var ekstremt vanskelig. Hun sa at hun som voksen hadde så mange automatiske fraser, som bare kom før hun fikk tenkt seg om. Hun sa at når barna fortalte, måtte hun skjerpe seg veldig for ikke å svare ting som «men det skal ikke du tenke på» eller «det var sikkert ikke sånn ment». Hun sa at dette var fraser som lett stanset samtalen, og det ønsket hun ikke å gjøre.

«Vi vil ikke lage sånne krakker, vi synes de er stygge»

Også i denne fortellingen vil jeg beskrive en situasjon der noen barn tar uventet initiativ til å bringe erfaringer fra sitt eget hverdagsliv inn i samtalegruppen. Dette skjer på en mer skjult måte enn i den forrige fortellingen. Det fortellingen særlig bidrar til å belyse, er at når barnas motstand mot å delta i en aktivitet ikke blir fortolket som en meningsfull handling, får det en fatal konsekvens.

Fortellingen

Gruppelederne samler barna i en ring og ønsker velkommen til gruppesamlingen. De sier at i dag skal alle få snekre hver sin krakk. Den ene gruppelederen forteller at hun og mannen hennes har brukt mye tid på å

samle stokker i skogen og kutte dem opp til passende emner. Hun viser fram en krakk hun har laget, og sier at det er sånn krakkene skal bli. Hun forteller at det var ganske mye jobb å lage krakken. Hun tror at barna kommer til å trenge flere ganger for å bli ferdig med sine. Etter hvert som de blir ferdig, skal de få lage en matte av tovet ull som de kan legge oppå krakkene. Da kommer de til å bli gode å sitte på. Gruppelederen sier at barna kanskje kan ha dem på rommet sitt. Det tror hun kommer til å bli fint.

Snekkerarbeidet skal foregå utendørs. Alt er gjort klart. På bakken ligger det hauger med emner, hammere og spiker. Barna kan bare forsyne seg. De fleste er raske til å finne det de trenger, og setter i gang. De voksne hjelper til med å holde stokkene så barna skal greie å slå inn spikerne selv. Fordi det er flere barn enn voksne, hender det at de må vente på tur. Da leker de i trær og busker, eller de koser med noen kattunger som tumler rundt. Høstsola varmer, og stemningen er god. Barn og voksne arbeider ivrig sammen. En av gruppelederne har med seg et kamera. Hun tar bilde av ett og ett barn. Sakte, men sikkert tar krakkene form.

To brødre, Emre og Hakan, står litt i utkanten og ser på det som skjer. Når gruppelederne ber dem om å komme, svarer de nei. De sier at de ikke vil. De vil heller leke og kose med kattungene. Emre sier han ikke liker sånne krakker. Hakan sier han synes de er stygge. De passer ikke inn i leiligheten der han og broren bor. Guttene løper av sted for å hoppe i høyet. Gruppelederne tar en pause i snekringen. De snakker sammen om hva de skal gjøre med det at brødrene ikke vil. Snekringen var tenkt som en positiv aktivitet alle skulle være med på. Det var ikke meningen at barna skulle kunne velge. De roper på guttene og ber dem om å komme. Emre og Hakan svarer at de ikke vil. De kommer uansett ikke til å lage sånne krakker. De gjemmer seg bort og prøver å unngå gruppelederne når de kommer for å hente dem.

Gruppelederne snakker sammen om hvordan brødrene har det hjemme. Begge foreldrene er psykisk syke. Emre og Hakan er for det meste overlatt til seg selv. De bruker mye tid på dataspill, og de er ikke vant til at noen stiller krav til dem. Gruppelederne blir enige om at brødrene ikke kan slippe å være med på aktiviteten. Det vil være bra for dem å erfare at det finnes voksne som forventer noe av dem. Det vil også

være fint for dem å se at de er i stand til å sette seg et mål og gjennomføre det. Gruppelederne sier også til hverandre at de tror at foreldrene til Emre og Hakan kommer til å bli stolte av guttene når de kommer hjem med to fine krakker. De kommer sikkert til å gi dem ros. De sier til Emre og Hakan at de ikke har noe valg. De må lage hver sin krakk. Brødrene gir seg. De sier at det er greit. De skal lage krakker, men de vil *ikke* ha dem med seg hjem.

Barna blir ferdige med krakkene like før jul. Gruppelederne sier at de kan få lov til å ta dem med hjem. Det kan jo hende at noen vil gi krakken sin bort i julegave? Emre og Hakan sier at de ikke skal ha med seg sine. De gjentar at krakkene ikke passer der de bor, og at de synes de er skikkelig stygge. Gruppelederne sier at guttene kan få velge. De kan godt la krakkene stå igjen, men de tror at det vil være best for dem at de bestemmer seg for å ta dem med. Da kan de vise foreldrene sine hvor flinke de har vært. Moren og faren deres kommer sikkert til å bli veldig stolte. Gruppelederne sier også at alle de andre barna skal ha sine krakker med. Igjen gir brødrene seg. De legger krakkene inn i bilen når de skal dra fra gruppen. Noen dager senere ser en av gruppelederne faren til Emre og Hakan kaste begge krakkene i en søppelcontainer.

To sterke moralske aktører

Gruppelederne har forberedt en aktivitet hvor formålet er å gi barna en positiv mestringsopplevelse. De har brukt mye tid på å gjøre alt i stand, og de framstår som forventningsfulle og glade når barna kommer til gruppesamlingen. Engasjementet deres ser også ut til å smitte. De fleste barna setter raskt i gang. Etter en stund oppdager gruppelederne at to av barna ikke deltar i aktiviteten. De holder seg for seg selv og sier klart og tydelig ifra at de ikke ønsker å være med. De gjør seg også utilgjengelige ved å løpe og gjemme seg når gruppelederne kommer for å snakke med dem. Gruppelederne spør ikke barna hvorfor de ikke vil være med. I stedet øver de et ganske sterkt press på dem for å få dem til å ombestemme seg. Til slutt gir barna opp. De aksepterer å delta i aktiviteten, men de gjør det samtidig klart at de ikke vil ha krakkene de lager, med seg hjem. Den dagen krakkene er ferdig, gjentar situasjonen seg. Heller ikke denne

gangen ber gruppelederne barna om å fortelle hva som er grunnen til at de ikke vil ha med seg krakkene hjem, men prøver å overtale dem. Også denne gangen gir barna opp.

Som observatør ble jeg engasjert i aktiviteten på flere forskjellige måter. Fordi det var behov for voksne som kunne hjelpe til når barna skulle slå inn spiker, var det naturlig å tilby seg. Det var hyggelig å gjøre noe praktisk sammen med barna, og jeg så hvor fint de hadde det. Jeg tenkte på mine egne barn, på hvor glade og stolte de har vært de gangene de har kommet hjem med ting de har laget, og jeg så for meg barna i samtalegruppen i den samme situasjonen. Det tok tid før jeg oppdaget Emre og Hakan og konflikten de hadde med gruppelederne. Slik situasjonen der og da framsto for meg, dreiet den seg om en uenighet om hva som skulle være innholdet i gruppesamlingen. Dette var noe jeg hadde observert flere ganger før. Emre og Hakan skapte ofte problemer. De satt urolig under måltidene og sa at de ikke likte maten som ble servert. De snakket i munnen på gruppelederne og sloss og kranglet med de andre barna. De kom uten yttertøy og i tynne sko når barna skulle ut og ake en kald vinterdag. Samtidig som gruppelederne sa at de syntes synd på dem, ga de også uttrykk for at de opplevde guttenes væremåte som problematisk. Emre og Hakan ødela opplegget de hadde forberedt, og de gjorde det vanskelig å skape en god og hyggelig atmosfære.

Etter en stund oppdaget jeg at gruppelederne hadde lyktes i å overtale Emre og Hakan til å være med på aktiviteten. Når de først hadde akseptert det, så de ut til å være like ivrige til å snekre som de andre. De laget også to fine krakker. Om de gjorde det av glede eller av plikt, tenkte jeg ikke så mye på. For meg forsvant hendelsen fra oppmerksomheten som en av flere episoder. Det var først den dagen barna skulle ha krakkene med hjem, at jeg igjen begynte å tenke på den. Krakkene hadde som sagt blitt veldig fine. Jeg tok det for gitt at Emre og Hakan skulle ha dem med. Derfor ble jeg overrasket over hvor tydelig de sa ifra at det skulle de ikke. Jeg husket at de hadde sagt det samme på en like tydelig måte en gang før, og jeg undret meg på hvorfor det var så viktig for dem at krakkene ikke skulle tas med hjem. Jeg undret meg også på hvorfor gruppelederne ikke spurte brødrene hva som var grunnen, og hvorfor det syntes å være så viktig for dem å overtale dem.

Da jeg senere snakket med gruppelederne om det faren til Emre og Hakan hadde gjort, sa de at erfaringen hadde vært en stor tankevekker for dem. De sa at de egentlig visste at både Emre og Hakan og flere av de andre barna som deltok i gruppen, fikk lite oppmerksomhet hjemme. De fortalte at flere barn hadde erfart at når de kom hjem med ting de hadde laget, var foreldrene enten likegyldige eller rakk ned på dem. Gruppelederne sa at de trodde foreldrene gjorde dette fordi de hadde så liten selvtillit. De sa også at de trodde det var skadelig for barna å bli møtt på denne måten. Derfor hadde de diskutert om det var riktig å sende ting barna hadde laget, med dem hjem. De ønsket ikke å sette dem i en vanskelig situasjon. Samtidig hadde de en oppfatning av at det kunne føre til noe positivt. Det kunne føre til at foreldrene ble mer oppmerksomme på hvor flinke barna deres var, og at de begynte å gi dem mer oppmerksomhet og ros.

Den ene gruppelederen sa at hun gjerne ville snakket med barna om hvordan det var for dem å bli behandlet på denne måten. Hun sa at hun trodde at Emre og Hakan og flere av de andre barna i gruppen følte seg sviktet av foreldrene. Hun trodde også at de hadde behov for å snakke med noen om det. Samtidig var hun usikker på om det ville vært riktig av henne å gjøre det. Hun fryktet at det kunne føre til mer skade enn godt. Hun opplevde mange dilemmaer knyttet til det å snakke med barna om sånne ting. For det første trodde hun at det kunne bli for vanskelig for dem, fordi barna var veldig opptatt av å beskytte foreldrene sine. Det trodde hun var en overlevelsesstrategi. Hun ønsket ikke å si eller gjøre noe som kunne rokke ved den. Hun var også redd for at en slik samtale kunne få barna til å tenke på ting de så langt ikke hadde tenkt på. Gruppelederen sa at hun heller ikke visste hva hun skulle si. Hun spurte: «Hvordan kan man snakke med barn om noe sånt?»

Den andre gruppelederen sa at barnas livssituasjon fikk henne til å kjenne seg maktesløs. Hun sa at de fleste av barna som deltok i samtalegruppen, slet veldig på grunn av ting foreldrene gjorde mot dem. Samtidig opplevde hun at livssituasjonen deres var så håpløs at det ikke var noe hun kunne gjøre for å endre den. Derfor prøvde hun heller å kompensere for alt det vanskelige barna strevet med, ved å gi dem flest mulig gode opplevelser mens de var hos henne. Aktiviteten med å snekre krakker var

et eksempel på det. Samtidig sa hun at hun tvilte på om det hun gjorde, egentlig var noen vits. Hun sa at hver gang barna gikk hjem, sto hun tilbake med en stor klump i magen. Hun håpet at hun, i alle fall en liten stund, hadde lyktes i å gjøre livet litt lettere for dem.

Da jeg snakket med barna i etterkant av gruppesamlingene, var det flere som sa at en av aktivitetene de hadde likt godt, var å snekre krakker. Spesielt hadde de likt å få lov til å dunke hardt med en hammer. Noen fortalte at de hadde krakkene hjemme. De sa at de brukte dem til å ha noe på, for eksempel blader. En gutt fortalte at han hadde gitt krakken sin til en onkel. Emre og Hakan var ikke med på denne samtalen, men det var flere andre barn som sa at de ikke visste hvor krakkene deres hadde blitt av. De fant dem ikke hjemme. Ei jente sa at hun trodde at krakken hennes sto i garasjen. Ei annen jente fortalte at krakken hennes ble kastet fordi det ble så mye rot med å ha den inne. Jeg spurte barna om de hadde tenkt på hvorfor de hadde hatt aktiviteten. Noen svarte at de trodde det var for at de skulle lære å snekre. Andre sa at de trodde at de voksne ville at de skulle ha det gøy og glemme det som var hjemme.

Avmakt og resignasjon

Fortellingen om barna som snekrer krakker er en fortelling om en aktivitet som for de fleste av barna trolig har gitt en god opplevelse av mestring, men som for to av dem i stedet trolig har gitt en opplevelse av maktesløshet. Det er også er en fortelling der det er lett å være etterpåklok.

Når jeg i etterkant av aktiviteten vet hvordan det gikk, er det ikke vanskelig å se vegringen til Emre og Hakan som et meningsfullt og målrettet prosjekt, som en både klok og fornuftig overlevelsesstrategi i den verden de lever i. Det er lett å se brødrene som to sterke, moralske aktører, og ikke som relasjonsskadede barn som verken er i stand til å sette seg mål eller gjennomføre dem. I motstanden deres ligger det en tydelig appell. De forventer å bli tatt på alvor og respektert for valgene sine.

Som observatør i gruppen så jeg det imidlertid ikke slik. Jeg så ikke vegringen som uttrykk for annet enn en uenighet om hva som skulle være innholdet i gruppesamlingen. Dette var en form for uenighet jeg også hadde sett tidligere, både i gruppen til Emre og Hakan og i andre grupper.

I en av skolegruppene var det to gutter som sa tydelig ifra at de ikke hadde tenkt å være med på en av gruppesamlingene. De sa at de syntes det var kjedelig å være med i gruppen, og at det var andre ting de heller ville gjøre. Gruppelederne svarte at de ikke kunne la det være. Gruppesamlingene var en fast forpliktelse. De kunne ikke velge dem bort. Dersom det var noe helt spesielt annet de skulle, måtte foreldrene gi beskjed i god tid. Guttene holdt fast på at de ikke ville. Det ble mange telefonsamtaler og diskusjoner fram og tilbake mellom guttene og foreldrene og mellom gruppelederne og foreldrene. Diskusjonene endte med at gruppelederne og foreldrene ble enige om at guttene skulle være i gruppen. Det ga de uttrykk for at de var veldig misfornøyd med. Den ene gutten sa at han ikke hadde valgt å gå i gruppen. Ingen hadde noen gang spurt ham. Gruppelederne svarte at det for så vidt var riktig. Det var skolen og foreldrene som hadde snakket sammen og blitt enige.

I en samtale jeg hadde med to gruppeledere i etterkant av siste gruppesamling, ga de uttrykk for at de syntes det hadde vært mye uro og vanskelig å engasjere barna i aktivitetene. De sa at de var glad for at de hadde drevet grupper før, for ellers trodde de at de hadde blitt ganske oppgitt og fortvilet. De sa også at det var ett av barna de hadde hatt spesielt mange konflikter med, og at de noen ganger hadde tatt seg i å tenke på hvordan gruppesamlingene ville ha vært hvis han ikke hadde vært der.

Fortellingen om barna som skulle snekre krakker, og de andre eksemplene jeg har nevnt, er viktige påminnelser om at barn ikke bare er kompetente og mestrende når de gjør det voksne ønsker. Østrem (2008) sier at det å være et selvstendig meningsskapende subjekt ikke innebærer at man motstandsfrøtt lar seg tilpasse eksisterende normer, men at man tar stilling til og eventuelt opponerer mot disse. Hun sier at det å leve sammen er å leve med interessekonflikter, uenighet og motstridende perspektiver, og at dersom vi skal greie å finne en form på samlivet med andre som kan ivareta både fellesskapet og den enkelte, må de konfliktene som viser seg, verken undervurderes eller underkommuniseres. Det er kun gjennom å åpne for at konflikter og motsetninger kan gjøres eksplisitte, at vi har mulighet til å forstå hva de dreier seg om. Østrem sier også at dersom voksne vil ta barn på alvor som selvstendige meningssøkende og meningsskapende subjekter, må de være villige til

å inkludere et konfliktmotiv i sin forståelse av hva som kjennetegner en gjensidig relasjon.

«Jeg for min del setter nå bare et spørsmålstegn»

Også denne fortellingen handler om en situasjon der et barn tar et selvstendig initiativ som bryter med det gruppelederne forventer. Fortellingen er svært kort. Det den særlig bidrar til å belyse, er hvordan selv ganske små hendelser og episoder, som ved første øyekast kan framstå som relativt ubetydelige, har potensial til å si noe viktig om hva som står på spill når det gjelder å ivareta barn som selvstendige, meningssøkende og meningsskapende subjekter.

Fortellingen

Gruppelederne deler ut arbeidsbøkene og ber barna om å slå opp på de sidene der overskriften er «Familien min». Under overskriften står det: «Mitt beste familieminne». Gruppelederne sier at her skal barna skrive det de synes er aller finest med familien sin. Christoffer svarer at da vet ikke han hva han skal skrive. Gruppelederne sier at hvis han tenker på familien sin og tenker «ja, dette er familien min – dette er det som gjør at jeg er stolt av familien min», så kan han skrive det.

Christoffer svarer at da tror han at han bare får skrive et spørsmålstegn. Gruppelederne sier en gang til at det barna skal skrive, er noe de gjør sammen med familien sin som gjør at de blir stolte av familien når de tenker på det. Christoffer gjentar at det får bli et spørsmålstegn. Den ene gruppelederen sier at det hun liker best med familien sin, er når de drar på hytta sammen. Da pleier de å sitte på verandaen foran hytta og grille pølser. Det er noe av det beste hun vet å gjøre sammen med sin familie. Den andre gruppelederen forteller at da hun var barn, pleide familien å gå til et sted i skogen om ettermiddagen der sola var lenge oppe, og der de kunne bade og leke og ha med saft og boller. Det er hennes beste familieminne. Det skal hun skrive om i boken sin. «Gjør det du», sier Christoffer. «Jeg for min del skriver nå bare et spørsmålstegn.» Gruppelederne ber barna om å lukke boken og sier at det er på tide med en lek.

Det er ikke sikkert at alle har et hyggelig minne

Fortellingen beskriver en samhandlingssituasjon deltakerne trolig opplever svært forskjellig. De gir inntrykk av at de har helt forskjellige ting de søker å realisere.

På samme måte som aktiviteten med å snekre krakker framstår også denne aktiviteten som noe det er meningen at alle skal gjennomføre. Det er mot dette gruppelederne gir inntrykk av å ha oppmerksomheten sin rettet, altså mot å bistå barna i å gjennomføre oppgaven de har fått, på den måten det står beskrevet i arbeidsboken. De stiller ingen oppfølgende spørsmål til det Christoffer sier. I stedet prøver de å lede ham inn på et spor som kan gjøre ham i stand til å komme på et familieminne han kan skrive ned. Gjennom måten de forteller om sine egne gode familieminner på, øver de et ganske sterkt press på ham for å få ham til å gjøre det de vil.

Christoffer på sin side lar seg ikke overtale til å skrive noe han ikke vil. Hva hans oppmerksomhet konkret er rettet mot, er ikke mulig å vite. Gjennom kraften i stemmen og utholdenheten han viser, skaper han imidlertid et inntrykk av at det er noe som er viktig for ham. Han framstår som en sterk moralsk aktør som prøver å vekke et engasjement hos dem han er sammen med.

Slik samhandlingen utvikler seg, framstår den på mange måter som en kamp mellom gruppelederne og Christoffer, der ingen av dem er villige til å skifte perspektiv. Dette fører til at de grunnene Christoffer har for å si det han sier, forblir skjult.

Da jeg i etterkant av aktiviteten spurte gruppelederne hva formålet med den hadde vært, svarte de at det hadde de ikke tenkt så nøye på. De hadde bedt barna om å skrive ned sitt beste familieminne fordi det sto i manualen at de skulle gjøre det. Da jeg spurte hvordan de forsto Christoffers initiativer, sa de at de ikke hadde tenkt over hvorfor han svarte slik han gjorde. Det de hadde vært opptatt av, var å hjelpe ham til å komme på et minne han kunne skrive ned. De ville så gjerne at leken skulle bli god for ham, og at han skulle oppleve at han mestret den. Etter at de hadde tenkt seg om, sa de at de også hadde vært litt ergerlige over at det var så vanskelig å få ham til å gjøre det han skulle. De sa at samme hvor ille man har det, er det alltid noe som er bra. De syntes det var rart at det skulle være så vanskelig for ham å komme på noe selv. Det var derfor de hadde

fortalt eksempler fra sine egne familier. De prøvde å gi ham ideer til noe han kunne skrive. De sa også at de der og da ikke hadde tenkt over at det kanskje var veldig stor avstand mellom deres egne og Christoffers opplevelser av hva et familieliv er.

Fravær av undring

Det aspektet ved fortellingen som gjør mest inntrykk på meg, er gruppeledernes mangel på undring. Verken i møtet med i Christoffer eller i samtalen med meg spør de seg hva han kan ha ment med det han sier, og hvorfor det ser ut til å være så viktig for ham å holde fast på sitt perspektiv. De viser ingen interesse for hans opplevelsesverden, for hvordan det han sier, kan ha mening og gyldighet for ham (Bae, 2004).

På samme måte som i fortellingen der barna snekret krakker, blir den måten Christoffer framstår mestrende på, fortolket som et problem. Mangelen på åpenhet og undring over hva Christoffers prosjekt er, gir samhandlingen preg av det Bae (2004) kaller «trange» samspillsmønstre. Det er gruppeledernes egne faglige intensjoner, ikke barnet som et meningssøkende og meningsskapende subjekt, som synes å være i fokus.

«Voksne som forstår, er de som sier 'for helvete'»

Den siste fortellingen er en retrospektiv fortelling om to ungdommers refleksjoner over egne erfaringer med å ha deltatt i en samtalegruppe for noen år siden. Ungdommene ser imidlertid ikke bare bakover. De sier også ganske mye om det livet de lever her og nå, og om hvordan de ser for seg at fremtiden deres kommer til å bli. Det fortellingen særlig formidler, er hvordan ungdommene forstår den vanskelige livssituasjonen de er i her og nå, og sitt manglende framtidshåp, som resultat av hvordan voksne har behandlet dem.

Fortellingen

Robin og Kalle er 15 og 17 år. De deltok i en samtalegruppe for mellom to og tre år siden. Etterpå har de gått i en oppfølgingsgruppe sammen med

andre ungdommer. Når jeg treffer dem, har de akkurat fått vite at oppfølgingsgruppen skal legges ned. Kommunen de bor i, har bestemt at den heller vil satse på forebyggende arbeid blant yngre barn.

Det er lederen for oppfølgingsgruppen som har spurt guttene om de ville treffe meg. Jeg har utvekslet SMS-er med dem der jeg har informert om hva jeg ønsker å snakke med dem om, og hvordan jeg kommer til å bruke det de forteller. Vi har avtalt at samtalen skal vare i omtrent en time, og at dersom de likevel ikke ønsker å treffe meg, skal de sende en SMS der det står «nei». De trenger ikke å oppgi noen grunn.

Samtalen finner sted på et bibliotek i nærheten av der Robin og Kalle bor. Der er det et møterom hvor vi kan snakke uforstyrret. Jeg har aldri truffet dem før, og jeg vet ikke noe om guttenes livssituasjon. De kjenner heller ikke hverandre særlig godt. De har gått sammen i gruppene, men har aldri tidligere møttes utenom gruppesamlingene.

Jeg starter med å takke dem for at de har kommet, og jeg gjentar at det jeg ønsker å snakke med dem om, er deres erfaringer med å delta i samtalegruppen. Jeg sier også at jeg har forberedt noen spørsmål, men at jeg først gjerne vil høre hva de har å si. Guttene begynner å snakke med en gang. De veksler på å være den som fører ordet. De både avbryter og utfyller hverandre.

Robin og Kalle starter samtalen med å si at når det gjelder samtalegruppen, har de ikke mye å fortelle. Det var samling en gang i uken. Samlingene startet alltid med at gruppelederne serverte lunsj. Så spurte de barna hvordan de hadde det. De spurte også om det hadde skjedd noe spesielt siden sist. Robin og Kalle sier at de alltid svarte «ingen ting». Det var ingen vits i å si noe. Uansett hva de sa, var det ingen som brydde seg. Noen ganger så de på film.

Det var sju gutter og tre jenter som deltok i gruppen. De snakket aldri med hverandre om grunnen til at de var der. Robin sier at han tror at de fleste barn ikke har lyst til å snakke med andre barn om problemene sine. De vil ikke at andre skal behøve å bære på deres bekymringer. Kalle sier at han heller ikke synes at det er noen god idé å samle masse folk som strever med det samme. Det blir for mye vondt å tenke på. Det kan bli veldig tungt. Han sier også at han i starten ikke skjønnte hvorfor han var med i gruppen. Han fikk bare plutselig et tilbud. Etter hvert forsto han at

det var på grunn av faren. Han forteller at faren er psykisk syk og ruser seg. Kalle sier at han har det veldig vanskelig hjemme.

Robin sier at han egentlig aldri har skjønt hvorfor han var med i samtalegruppen. Riktignok er faren alkoholiker, men han bor et helt annet sted i landet. Det som var bra med å være med, var at han fikk noe annet å tenke på. Det var derfor han gikk dit. Etter hvert sluttet han å gå hver uke. Han ble med i en gruppe som møttes sjeldnere, der de gjorde gøyale ting som å dra på Tusenfryd og kino og sånt. Det er denne gruppen han og Kalle har fått beskjed om at skal legges ned.

Kalle sier at det verste med å ha foreldre som sliter, er at du bare får det verre og verre. «Jo eldre du blir, desto vanskeligere blir det.» Han sier at det er fordi man forstår stadig mer. «Jo eldre du blir, jo mer forstår du hvor vanskelig allting er.» Han sier at da han var liten, skjønte han ikke så mye av det som foregikk hjemme. Nå som han begynner å bli eldre, skjønner han hvordan det er. «Det som er aller verst, er at jeg skjønner at det ikke er noe håp», sier han. Kalle sier at han har endret seg mye den siste tiden. Han har blitt en dårlig person. Før var han alltid snill. Det er han ikke lenger. Grunnen er at han må gjøre forskjellige ting for å roe seg. Det siste han har begynt med, er hasj. Han sier at han har skjønt at han om noen år kommer til å bli akkurat som faren. Det er han helt sikker på. Han forteller at faren sier til ham: «Du er akkurat som en skygge. En mørk skygge som sniker seg rundt i huset og spiser opp maten vår. Du er ingen.» Kalle sier at når han ser seg i speilet, ser han ikke en dritt.

Jeg spør hvordan voksne kan hjelpe barn og unge som lever så vanskelige liv som Kalle og Robin gjør. Kalle svarer at det ikke er mye de kan bidra med. Det eneste han vet om, er at de kan finne på ting som får barna til å tenke på noe annet. Robin sier at det som i alle fall ikke hjelper, er å bli plassert i fosterhjem. Han forteller at det har skjedd med ham to ganger. Det er noe han ville ha gjort alt for å unngå. Han ville heller ha bodd hos en av foreldrene, selv om det også er vanskelig. Robin forteller at den første gangen han kom i fosterhjem, var han fem eller seks år. Da ble han tatt rett ut av armene til moren. «Det kan du jo tenke deg at var veldig kult», sier han. Etter noen år fikk han komme tilbake til henne, men for en stund siden fikk han beskjed om å skrive under på papirer hos barnevernet, ellers ville det bli rettsak. Moren sa at han like godt kunne skrive under, for «vi kommer

til å tape i alle fall». Robin sier at han overlever i fosterhjemmet ved at han nesten aldri er der. Han er ute hele tiden. Han sier at fosterfaren sier til ham at han vet hvordan det er å være ung, for det har han også vært. «Men han kan ikke vite hvordan det er å være meg», sier Robin. «Han kjenner meg jo ikke. Han tror at det går helt fint med meg, men det gjør jo ikke det.»

Jeg spør guttene om de tror det kunne ha hjulpet å ha noen å snakke med. De svarer at det tror de ikke. De ønsker ikke å snakke med voksne om problemene sine. Grunnen er at det er så mange voksne som misforstår. De hører ikke ordentlig etter. Det gjør at Robin og Kalle blir veldig redde for å si noe som kan bli oppfattet feil. Kalle sier at han heller vil sitte for seg selv og tenke. Robin sier at de fleste voksne er veldig dårlige til å høre etter hva barn sier. De skal liksom bare ha barna til å snakke og bli ferdig med det. Guttene forteller at de noen ganger har snakket med lærerne sine. Det har bare blitt tomme ord. Lærerne har ikke skjønt halvparten av hvordan de har det. Det er det heller ingen andre som gjør. Det er ingen voksne som kjenner dem.

Robin og Kalle sier at det som har vært til mest hjelp for dem, har vært å få seg kjæreste. Kjærestene vil høre på dem, og de skjønner det de sier. Med kjærestene sine kan de snakke om nesten alt. Kjærestene gir gode svar.

Etter at de har sittet stille en stund, sier Kalle og Robin at de tror at det kunne ha vært fint å ha en voksen å snakke med dersom det var en voksen som viste at han eller hun forsto. Jeg spør hva de mener med det. «Voksne som forstår, er de som viser at de bryr seg om hvordan du har det», sier de. «Det er noen få voksne som gjør det. Man merker det på at de svarer ordentlig på det du forteller. De sier sin oppriktige mening og ikke bare 'ja ja, det går nok bra'. Det er voksne som heller sier 'for helvete'». Kalle sier at han tror at han kunne ha sluttet med hasj hvis han hadde fått muligheten til å møte noen som viser at de virkelig bryr seg.

Voksne må bry seg

Samtalen med Kalle og Robin gjorde dypt inntrykk på meg. Jeg traff dem en kald og regntung vårdag. De kom syklende til biblioteket uten yttertøy, og de var iskalde og gjennomvåte da jeg hilste på dem. Jeg kjente et umiddelbart behov for å varme dem. Det var også vondt å møte ungdommer

som verken hadde håp eller planer for framtiden. Samtidig var jeg imponert over motet de hadde vist da de sa ja til å snakke med et fremmed menneske om svært personlige ting. Ut fra det guttene fortalte, fikk jeg inntrykk av at de mente at de hadde noe viktig å si, og at jeg kunne lære noe ved å lytte til dem. Jeg har følt et stort ansvar for å ta imot det de fortalte, og for å formidle det videre slik jeg tror de ønsket.

På samme måte som jeg har beskrevet i flere av de andre fortellingene, er også denne fortellingen preget av stor håpløshet. Robin og Kalle har ingen tro på at livet vil bringe dem noe godt. Tvert imot føler de seg sikre på at det bare kommer til å bli verre. Kalle gir også uttrykk for en form for selvforakt. Han sier at han er i ferd med å bli et dårlig menneske. Han er overbevist om at han etter hvert kommer til å bli akkurat som faren. Det er en mann som sårer og krenker ham dypt.

Slik guttene framstiller det, er den viktigste grunnen til at de føler det slik, at nesten alle voksne de har vært i kontakt med, har sviktet dem. Det gjelder foreldre og fosterforeldre, ansatte i barnevernet, lærere, de som har ledet gruppene de har deltatt i, og kommunen, som heller vil satse på å hjelpe yngre barn. Robin og Kalle sier at ingen av disse har vært interessert i å finne ut hvordan guttene har det. Dette har ført til at de har utviklet en grunnleggende mistillit til voksne. De tror ikke at det finnes noen som egentlig bryr seg om hvordan det går med dem.

Samtidig forteller de ikke bare om det som er vanskelig. De forteller også om erfaringer som har vist dem hvordan livet kan se ut når det er godt. Begge har hatt kjærestere. Gjennom kjærestene har de opplevd hvordan det er å snakke med folk som er virkelig lytter, og som gir en respons som viser at de bryr seg. Det er denne erfaringen de trekker veksler på når jeg oppfordrer dem til å reflektere over hva som ville ha vært et godt hjelpetilbud. Robin og Kalle sier at voksne ikke bare må oppfordre barn til å prate. De må også gi svar som kan overbevise barna om at de har tatt til seg det de formidler, og at de tar det på alvor. De må vise at de er berørt.

En sterk moralsk appell

Det særlig tankevekkende ved denne fortellingen er hvor mange voksne det er som gjennom årene har holdt noe av Robins og Kalles liv i sine

hender, og som verken har greid å verne og beskytte dem på måter guttene har opplevd som gode, eller å lede dem inn på veier de kunne vandre trygt på. Slik Robin og Kalle beskriver det, har de voksne enten holdt dem så hardt at de har mistet taket på seg og sitt, eller de har sluppet dem og skjøvet dem fra seg på en måte som har gjort at de har blitt overlatt til seg selv.

Robin og Kalle har en sterk moralsk appell: De ønsker seg voksne som ikke viker unna, som viser et oppriktig og ærlig engasjement, og som tør å stå sammen med dem i det vonde og vanskelige. De sier at det er på denne måten, og ikke ved å tvinge dem til å være med på de voksnes egne prosjekter, at voksne kan være til støtte og hjelp.

Sammenfatning og konklusjon

Formålet med fortolkningen av disse ni fortellingene har vært å undersøke hvordan barnas egne erfaringer fikk komme til uttrykk og ble håndtert i de forskjellige samhandlingssituasjonene. På denne måten har jeg prøvd å danne meg et inntrykk av hvilke muligheter barn i samtalegrupper får til å stå fram som selvstendige meningssøkende og meningsskapende subjekter. På bakgrunn av det som har kommet fram, mener jeg det er riktig å konkludere med at den formen for samtalegrupper jeg har observert, synes å representere en praksis der barnas egne erfaringer av foreldrenes psykiske sykdommer og rusavhengighet bare i begrenset grad blir gjort til tema.

Ut fra det jeg har fått kjennskap til gjennom å være til stede i samtalegruppene, tror jeg ikke at denne mangelen på kommunikasjon rundt barnas erfaringer skal forstås som uttrykk for at gruppelederne ikke har sett det som sin oppgave å snakke med barna om det de har erfart. Jeg har observert en rekke situasjoner der gruppelederne, ved hjelp av forskjellige typer aktiviteter, har lagt til rette for at barna skulle kunne stå fram og fortelle om det som foregikk i livet sitt. I samtaler med meg har gruppeledere også eksplisitt gitt uttrykk for at de så det som en viktig del av yrkesutøvelsen å møte hvert enkelt barn med åpenhet og interesse for det barnet valgte å dele. Jeg tror heller ikke at grunnen er at barna i samtalegruppene ikke ønsket å snakke med gruppelederne om hvordan

de hadde det. Jeg har observert mange situasjoner der barn har fortalt om vanskelige ting fra eget hverdagsliv, både som svar på oppfordringer fra gruppelederne og på eget initiativ.

Et spørsmål det er naturlig å stille, er hvordan den opplevde mangelen på kommunikasjon rundt barnas egne erfaringer kan forstås. I forbindelse med lesningene av de ni fortellingene har jeg pekt på noen aspekter ved samhandlingene mellom gruppelederne og barna som framstår som særlig sentrale. Det de har til felles, er at de på forskjellige måter synes å være til hinder for at det kan etableres en gjensidig meningsskapende dialog. Det er disse aspektene som danner grunnlaget for konklusjonen jeg har trukket. De vil også være en viktig ressurs i de teoretiske diskusjonene som følger i kapittel 6 og 7.

En usikkerhet om hvorvidt det er riktig å snakke med barna om problemene deres

Et aspekt som framstår sentralt, er at gruppelederne på forskjellige måter gir uttrykk for en usikkerhet forbundet med hvorvidt det er riktig å snakke med barna om problemene deres eller ikke. Noen sier at de er bekymret for at det kan føre til mer skade enn godt. De er redde for at barna skal begynne å tenke på ting de har fortrenget, eller at de skal begynne å tenke på ting de ikke har tenkt på før. Andre sier at de er usikre på om samtalegrupper egentlig er en egnet ramme rundt samtaler om erfaringer som er av så personlig og privat karakter som de barna velger å dele.

En diskrepans mellom alvoret i barnas fortellinger og gruppeledernes respons

Et annet aspekt er at det i mange situasjoner synes å være betydelig diskrepans mellom alvoret i barnas livssituasjon og gruppeledernes respons. Gruppelederne viser i liten grad at de blir følelsesmessig berørt av det barna forteller. De tar heller ikke moralsk stilling til ting barna forteller at foreldrene sier og gjør mot dem. Det er flere barn som forteller om alvorlige tilfeller av omsorgssvikt, som ikke synes å bli tatt tak i. Dette gjelder blant annet erfaringer knyttet til vold og rus.

Oppfatninger som synes å bli tatt for gitt

Et tredje aspekt er at gruppelederne i en del situasjoner forholder seg til barna på måter som gir inntrykk av at de mener at de, allerede før de har snakket med dem, kan vite hva barna strever med, og hva slags hjelpebehov de har. Den responsen barna får, synes å være preget av forhåndsbestemte oppfatninger og standardiserte svar.

Behov for en dypere forståelse

Som jeg tidligere har redegjort for, har jeg ikke bare ønsket å beskrive og forstå det som foregikk i samtalegruppene, men også å bidra til positiv endring. Det er en målsetting at de perspektivene jeg løfter fram, skal kunne være til nytte for profesjonelle som driver samtalegrupper i deres refleksjoner over eget arbeid.

For at dette skal bli mulig, er det nødvendig å tydeliggjøre hvordan det konkrete og partikulære som blir synliggjort i kapittel 5, kan forstås som uttrykk for mer allmenngyldige menneskelige fenomener. Jeg mener da ikke allmenngyldige i betydningen at det skal kunne sies å gjelde i alle liknende situasjoner, men at det kan vekke gjenkjennelse og ha allmenn interesse.

Målet med analysen i kapittel 6 og 7 er derfor ikke å tre teoretiske forståelser ned over de enkelte samhandlingssituasjonene med tanke på å forklare dem, men å fortsette den hermeneutiske forståelsesprosessen ved å fortolke det som har foregått i det konkrete og nære, i lys av teoretiske perspektiver som kan la det framstå meningsfullt på et mer generelt nivå.

I kapittel 6 vil jeg først diskutere hvilken betydning det å arbeide innenfor en manualbasert praksis kan ha for hvordan profesjonelle tenker at det er riktig å handle i møter med konkrete barn. Utgangspunktet for denne diskusjonen vil være den objektiverende hermeneutikken samt utvalgte etiske perspektiver. Deretter vil jeg diskutere betydningen av det teoretiske grunnlaget manualene til Mestringsgrupper og SMIL er forankret i. Utgangspunktet for denne diskusjonen vil være mistankens hermeneutikk. I kapittel 7 vil jeg diskutere betydningen av det som ikke ble snakket om, eller som bare så vidt ble antydnet eller nevnt, i samhandlingssituasjonene jeg har observert. Utgangspunktet for denne diskusjonen vil være den eksistensielle hermeneutikken.

